

VII-XI.
1924-28

Foly. újs. O. 194

321.437

VII. ÉVFOLYAM.

1924.

7
1924

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTIK

Dr. BÁN ALADÁR

Dr. PRÖHLE VILMOS

FŐMUNKATÁRS: Dr. MARZSÓ LAJOS

TARTALOM : Márki Sándor: Dizabul népe. — Bán Aladár: A Kalevala értéke és jelentősége. — Kann Miklós: Népművelődés és iskola Észtországban. — Végh Jenő: Konstantinápolyi benyomások. — Kisebb közlemények. — Irodalom — Hírek. — Társasági ügyek.

E szám megjelent 1925. május 25.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU.

A kiadásért felelős: Dr. BÁN ALADÁR.

TAGTÁRSAINKHOZ!

Igazgató-tanácsunk elhatározta, hogy a tagdíjakat és előfizetési díjakat 1924 január 1-től aranykoronában számítja.

A Turáni Társaság tagdíjai a következők:

1. *Örökalapító díj* egyszersmindenkorra 150 aranykorona, jogi személyeknél 300.— K.

2. *Alapító díj* egyszersmindenkorra 100 aranykorona, jogi személyeknél 150.— K.

3. *Pártoló díj évi 4* aranykorona.

Felkérjük tehát tisztelt tagtársainkat és előfizetőinket, kik még eddig tagdíjakat nem fizették be, szíveskedjenek azokat a mellékelt postatakarékpénztári csekklap felhasználásával, most már aranykorona értékben mielőbb beküldeni, mert csak így leszünk abban a helyzetben, hogy a „Turán”-t a jövőben negyedévenként pontosan megjelentethessük.

Azon t. tagtársainktól, kik a f. évre tagsági díj címén már befizetést eszközöltek, a befizetett összeg és az aranykoronás tagsági díj közötti különbözet szíves beküldését kérjük.

Az aranykorona átszámításánál mindenkor az illető hónapra megállapított hivatalos szorzószám veendő alapul.

A „Turán”-t tagtársaink tagilletményül kapják.

Felkérjük tagtársainkat, hogy tagdíjaikat mielőbb juttassák hozzánk és szíveskedjenek a turáni eszmének mennél több hívet szerezni.

Elnökség.

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában

a következő kiadványok kaphatók:

Turán 1913. évfolyam	— — — — —	14.000 K
„ 1917. „	— — — — —	35.000 K
„ 1918. „	(1—2. szám elfogyott) — — — — —	25.000 K
„ 1921. „	— — — — —	10.000 K
„ 1922. „	— — — — —	35.000 K
„ 1923. „	— — — — —	35.000 K
„ 1924. „	— — — — —	35.000 K
Szentgály Antal: Szibéria	— — — — —	7.000 K
Posta Béla: A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben	— — — — —	7.000 K
Paikert Alajos: A turáni eszme	— — — — —	3.500 K
Márki Sándor: A turáni népek története	— — — — —	3.500 K
— Kapcsolatok a turáni népek történetével	— — — — —	3.500 K
Dr. Horváth Jenő: A modern Kelet (1498—1920.)	— — — — —	14.000 K
Dr. Lechner Jenő: A turáni népek művészete	— — — — —	3.500 K
Ischirkoff: Bulgária. Füzve 28.000 K, kötve	— — — — —	35.000 K
Pastinszky János: Gyakorlati Magyar-Török szótár I. Rész	— — — — —	150.000 K
Vámbéry-plakett: Vámbéry Ármán 80 éves születésnapjára készítette a Turáni Társaság. Ára	— — — — —	40.000 K

KELETI-KÖNYVTÁR

Dizabul népe.

(A törökök első birodalma.)

Irtá: Márki Sándor.

Félszázada, hogy *Beöthy* Zsolt jeles hetilapjában, az Athenaeumban, két közleményre terjedő tanulmányt irtam a törökök első birodalmáról. *Salamon* Ferenc — az egyetlen magyar modern történetíró, kinek Budapesten, amelynek történetét megírta — nyílt téren szobra, de csak mellszobra áll, az egyetemen akkor megnyílt történelmi szemináriumban bennünket a bizánci íróknak, engemet különösen Theophilaktosz, Menander és Kinnamosz magyar és ural-altáji vonatkozásainak tanulmányozására buzdított. Ilyen igen szerény szemináriumi dolgozat volt említett tanulmányom, melyet azzal a kíváncsisággal jeleztem be, hogy „bár akadna író, ki biztos kézzel rendezné a bírálatlan anyagot s kimutatná helyét s értékét a magyar- és a világtörténelemben.”

Azonban félszázad óta sem akadt; pedig másfél évtized óta erősen keresgéljük turáni összetartozásunkat. Nagy általánosságban szólnak erről felolvasásainkban, tanulmányainkban, holott mindez csak riadó- és beharangozás-számba mehet. A magyarság hall valami 400 millió ember együvé tartozásáról, de a maga számánál negyvenszerre erősebb tömeg csak kápráztatja, mint a mennyiségtanban a végtelen nagyokkal való számolás. Sem az algebrát, sem a történetírást nem szabad ezen kezdenünk. A képleteket egymás után, kellő sorrendjében kell beállítanunk. Ami idáig nagy általánosságban történt, jó volt a turáni gondolat iránt való figyelem fölébresztésére. De most már a részleteknek kell következniök; a rengeteg erdőben való gyönyörködés után az egyes fanemek megvizsgálásának, a turáni népek sorozatos bemutatásának, típusok és jellemképek szerint.

Mennyire nem akarok, mert nem is tudnék ebben uttörő lenni s mily kevéssé vágyom, mert erőtlen is vagyok erre a dicsőségre, azzal mutatom meg, hogy rövidebbre fogva, újra írom majdnem félszázad óta készen álló kis tanulmányomat, hetvenéves koromban még türelmetlenebbül sürgetvén, mint akkor, huszonegyéves koromban, hogy valahára csakugyan akadjon már író, sőt több író, aki kezébe veszi a turáni népek történetének rendszeres megírását és álmódosítás helyett tudást ad nekünk.

Róma örökségén nemcsak a germánok, hanem azok a turániak is osztozkodtak, kiknek vándorlása adott alkalmat a római birodalom felforgatására. De Attilának római romokon alapított hun birodalmát

is germánok robbantották szét. A hunok maradványai Dél-Oroszország síkságaira húzódtak vissza, hol testvérharcokban fogyasztották egymást. A nyugati törököket, az ogurokat, kik közé ők is tartoztak, Attila halála után jó százesztendővel egy másik nagy ember, *Mokán*, ismét hatalmas birodalomban egyesítette. Mokánt kínai *Ti-theu-pu-li*, azaz „rendező,” „uralkodó” címéről a vele egykoru bizánci írók, görög kiejtés szerint, *Dizabul* (Dizeöl) néven ösmerték s az európai történetírás ma is ezen a néven ösmeri. Neki tulajdonítja a voltaképeni törökök vagy turkok, tu-kiuk (alkalmasint karluk — vagy najmán-törökök) első birodalmának megalapítását.

Ezek az asin törökök mongol eredetűek voltak és azoktól a hunoktól származtak, kik a kínai birodalomból való kiűzetésük után a yen-yenek védelme alá helyezkedvén, 439-ben (tehát még a magyarországi hun birodalom virágzása idejében) az Altai (kínai néven Kin-San, vagyis Aranyhegy) déli lejtősegein telepedtek le. Az oda-váló lakosoktól maguk is megtanulták a bányák művelését, az arany- és vasércet feldolgozását, úgy hogy a yen-yenek alatt sokáig éltek, őket kérkedően a maguk kovácsainak nevezték. A kovácsok különben a mongoloknál nagy tiszteletben álltak s a XIII. században legnépszerűbb hősiüket, az Európát is rémületbe ejtő Dsingisz-Kánt, szintén a kovácsok közé számították. A törökök azonban páncélt, sisakot, kardot, lándzsát, fűtyülő nyilat nemcsak a yen-yeneknek, hanem maguknak is készítettek s mindezek segítségével lassankint föléjük kerekedtek. Győzelemre vezették hadi jelvényöket, az arany farkasfejet, amelyet annak emlékére tartottak nagy tiszteletben, hogy — mint valaha Romulus és Remus — az ő ismeretlen ősök is farkastejet szopott. Fölkelésükre és szabadulásukra az ujgurok és a yen-yenek összeütközése adott alkalmat. 536-ban ugyanis *Tu-myn* (Bertezena) török törzsfőnök az ujguroknak azt a seregét, amely az ő törzse területén vonult át, megtámadta, legyőzte és saját népével egyesítette, minek következtében mostan már 50.000 sátoralja népen uralkodott s pusztai népeknél nem szokatlan gyorsasággal olvasztotta egybe az ujgurok töredékeit a törökökkel. Mikor azután a yen-yenek fejedelme nem akarta hozzáadni a leányát, 552-ben fölkelt ellene s véget vetett a yen-yenek birodalmának, vagy inkább most már maga vette át annak és az odatartozó nomádoknak a vezetését.

Eleintén Kína rovására akart volna terjeszkedni, de annak időközben újra megerősödött hatalmával nem bírván, a hunok népvándorlásának irányát követte s nyugatfelé kergette az útjába eső nomádokat. Így szorultak az *avarok* a Volga jobb partjára s néhány esztendő múlva a *fehér hunok* és a *kazárok* az Ural tulsó oldalára. Tumyn ázsiai megmozdulása tehát hazánk története szempontjából a legfontosabb események közé tartozik. A törökök másik irányban Turánon át Perzsia felé terjeszkedtek és a népek Sogdiana, Taskend, Ferghana és Kvarizm elfoglalása után még a tulsó Turkesztánban, a Tarim medencéjében is hódoltattak nekik.

Sogdiana vagyis Bokhara az ókorban perzsa tartomány volt s meghódítását a perzsák a maguk területe megcsonkításának tartották.

Egyrészt ezért, másrészt pedig mert mostan már maguk is sok selyemhernyót tenyésztettek, a kész selymet pedig Kinából tengeri úton könnyebben kapták, a Sogdianából s annak fővárosából, Szamarkandból való selyembehozatalt megtiltották. A károsult kereskedők hódítójuk közbenjárását kérték. Az új kágán, *Dizabul* Manaka (Maniach, a „Nemesúr”) vezetése alatt valóban követséget küldött Kozon perzsa királyhoz, — uralkodását tehát azon ázsiai műveltségnek tett szolgálattal kezdte meg. Kozon azonban attól tartott, hogy a házaló kereskedők kémkedni fognak, sőt kereskedőknek öltözött katonákat is hoznak magukkal, akik fölverik a vásárokat és nagy károkat okoznak. Dizabul kívánságának teljesítése vagy megtagadása egyaránt veszedelmes lévén, huzta-halasztotta elhatározását s a folytonos sürgetések következtében az ügyet végre is tanácsosai elé terjesztette.

Katulfusz, akinek árulása hozzájárult, hogy a kazárokat 563-ban a törökök legyőzték, Kozonnak azt javasolta, hogy a mostan kínált üzletet ne szalassza el, de szerződéssel se kösse le magát. A király ennél fogva megvásárolta ugyan a követek mutatóban hozott szöveteit, de szemök láttára mindjárt tűzbe is dobatta. A követek megértették a választ és kedvetlenül tértek haza. Dizabul újabb követséget küldött Perzsiába, ingatagnak és terület-rablónak tartott néppel egyáltalán nem akart szerződni és érintkezni. A törökök ellen nyíltan ugyan nem lépett föl, de ezek azzal gyanúsították, hogy követeiket — néhánynak kivételével — aljas módon méreggel ölette meg. Ebben a nemzetközi jog megsértését látták s nem adtak hitelt Kozon azon mentségének, hogy a követeket a szokatlan éghajlat ölte meg.

Dizabul tehát csalódván abban a reményében, hogy a perzsákkal kereskedelmi szerződést és barátságos viszonyt köthet, másfelé tájékozódott s a perzsiai követség fejét, *Maniakot* és társait hasonló megbízatással mostan már a bizánci udvarba küldte. *Justinus* görög császár a legnagyobb nyájassággal fogadta. Tolmács utján kérdezősködött országukról, népekről, mindenféle állapotukról s mikor szándékuk őszinteségét kemény esküvel erősítették meg, a törökökkel a kívánt kereskedelmi szerződést és a barátságot megkötötte. *Zemarchosz* vezetése alatt mindjárt követséget is rendelt, amely 568. augusztusában Maniak törökjeihez csatlakozva, indult el Dizabulhoz.

A fejedelem az Ektagon nagyon szívesen látta a görögöket, kik mindjárt eleinte meggyőződhetek, hogy a törökök és a perzsák közt békéről szó sem lehet. Dizabul maga Talaszban azzal sértette meg a szertartásokhoz nagyon ragaszkodó perzsa követet, hogy a lakománál nem neki, hanem Zemarchosznak adta az elsőséget. A bosszús perzsa merészen kifakadt a törökök igazságtalanságai ellen, ami Dizabult megerősítette abban az eltökélt szándékban, hogy háborút indít a perzsák ellen. Hogy tehát a bizanciakkal még szorosabb szövetséget kössön *Zemarchoszt* újabb török követség kíséretében indította utnak Bizánc felé.

Követsége élén ezuttal *Tagura* (a „Társ”) tárkán állott s vele

ment az időközben meghalt Maniak fia is, kít — apja érdemei következtében is — Dizabul már fiatal korában méltóságokkal halmozott el. Dizabult ekkor több szomszédos fejedelem kérte, engedné meg, hogy megbízottjaik a követséghez csatlakozzanak, mit azonban csak a kliátáknak engedett meg. Gondolhatta ugyan, hogy ha több nép képviselteti magát tárkánja követségében, a bizánciak jobban elhiszik birodalma nagyságát; de attól tarthatott, hogy ezek ott titokban ellene dolgoznak. Másrészt nem is szomszédoknak, hanem alattvalóknak tekintette őket, akiknek tehát külön helyet nem adhatott a követségben.

Menander szerint, aki *Zemarchosz* követségét leírta, a görögök — Dizabultól távozva — átkeltek a Jaxartesbe ömlő Ojkh (Oich vagy Ikh) folyón s „nem rövid uton” értek egy nagy és terjedelmes mocsárhoz (az Aral-tóhoz). Onnan a Kaspi-Tengerbe ömlő Dajkh (Jajkh, Daix vagyis Ural), majd az Atil (Volga) folyó felé tartottak s így érkeztek az oguroknak Dizabultól függő fejedelméhez, aki őket barátságosan fogadta, de figyelmeztette is, hogy a Kophen (Kuban) folyó táján 4000 perzsa leselkedik rájuk. Jellemző adalék, hogy *Sardius* (*Sárd?*) alán vezér addig nem akarta őket maga elé bocsátani és átengedni, míg fegyveröket le nem rakják. Ezt a szégyenletes dolgot csak háromnapis tüzes vita után tették meg. Végre szerencsésen megérkeztek Bizáncba.

A görög császár a következő (569.) évben már tapasztalta, hogy új szövetségeseiben megbízhatik; mert nemcsak háborúra buzdították közös ellenségeik, a perzsák ellen, hanem azoknak országába be is rontottak. *Justinus* ezt az időt nem találta alkalmasnak hadviselésre. Azonban a perzsák öreg királya, *Kozon*, nem adott időt a töprengésre. Arábiában el akarván foglalni a természettől dusan megáldott Jément, a császár abessziniai szövetségeseit átkergette a Vörös-tengeren, ami *Justinus* császárt végre is beavatkozásra és arra készítette, hogy a törökök felajánlott segítségét elfogadja. Kozru a hármas szövetség hadain *Nisibisnél* — Mezopotámiának hadtanilag legfontosabb helyén — 572-ben így is diadalt aratott.

Máshol a szerencse jobban kedvezett *Dizabulnak*, ki nagyobb hódító volt, mint amilyenek a sovány följegyzések mutatják s a rövidéletű birodalom kétségtelenül az ő korában volt a leghatalmasabb. A kínai írók váltig panaszkodtak, hogy „ennek az új ellenségnek a kardja fű gyanánt kaszálja le seregeiket s dühét csak hódolattal és adófizetéssel lehet lecsillapítani.” Hódításainak a fagyos észak sem vetett határt: Szibéria nagy részén ő uralkodott és győzedelmes hadai az Északi Jeges-óceán jéghegyeit is látták. Nyugaton a vele rokonságban álló fehér hunokat hódította meg. Az alánok, utrigurok neki engedelmeskedtek, a perzsákat pedig örökös bizonytalanságban, rettegésben tartotta. Erejének izmosítására a görögökkel frígyet kötött, de azt nem szövetségeseinek, hanem saját népének javára használta ki. Országá határait — amennyiben ilyen pusztai népnél határokról beszélni lehet — lassankint az Azovi tengerig, sőt annál is tovább tolta előre: egészen a bizánci birodalom szomszédságába.

Menander utleírásából kitűnik, hogy a külső ragyogásra, fényre sokat adott és szívesen élvezte az élet örömeit. Másrészt azonban ugyanazon utleírásból azt is következtethetjük, hogy az ázsiai műveltségnek bizonyos magaslatán állott, szenvedelmén uralkodni tudott, föltett szándékaihoz ragaszkodott. Büszkeségén kívül egyéb földi gyarlósággal a bizánci író nem vádolta; elenyésző fogyatkozás, mikor egy népe javán munkálkodó fejedelem megítéléséről van szó.

Ezt az új hazát nem szilárd talajra, hanem a szó szoros értelmében homokra építette, arra a homokra, mely előtte és utána annyi műveltséget és műveletlenséget temetett maga alá. A homoklakók sohasem látják, sohasem ösmerik hazájuk szűk határait s mindig előbbre törve, csak szállásokról gondoskodnak, nem állandó hazáról. *Dizabul* a legcélszerűbb intézkedésekkel sem teremthetett volna otthont számukra. Olyan törzseket, népeket hozott össze egymással, melyekről gyanithatta, hogy az első adandó alkalommal egymás ellen fordulnak. Uralma alá hajtotta egy földrésznek sok darabját, de ezt a sok darabot egészzé egybeilleszteni ő sem tudta. Örökösen háboruskodván, hiában pártolta az ipart, kereskedelmet, nyereségre népet nem ezzel, hanem a hadi zsákmánnyal ösztönözte. Népe mégis meggyászolta, mikor 579. táján meghalt.

Ugyanakkor halt meg régi ellensége, *Kozon* perzsa király is. Mindakét országban olyan fiuk ültek trónra, kik apáik szeilemében növekedtek; a törököknél *Torksza*, a perzsáknál *Hormuz*. Torkszához már uralkodása kezdetén, 580-ban, görög követség érkezett, amelyet *Tiberiosz* császár *Valentinosz* vezetése alatt küldött — a követség leirója, *Menander* szerint — a „minap” meghalt *Dizabul* fiához — *Valentinosz* küldetésének célja a görög-török barátság és szövetség megszilárdítása volt, mert *Dizabul* halálával a görögök a törökök politikájában nagy változásokra gondolhattak; holott a perzsákkal való feszült viszony a szövetség fennmaradását nagyon kívánatosá tette. *Torksza* rossz néven vette a császártól, hogy mialatt a követség-küldéssel kedvében járt, a tőle megszökött várkunokat oltalmába fogadta, követének pedig meghagyta, hogy a Kaukázuson át utazzanak, mintha az utazás nehézségeivel ellene dolgoznék. Hidegen fogadta tehát *Valentinoszt*, sőt amikor őt rokonához, *Tarduhoz* vagy inkább *Tartuhoz* („Ajándék”) küldte, azzal fenyegette, hogy a Boszporuszt kiostromolja.

Nem maradt meg a pusztá fenyegetésnél. *Bokhán* (Bochan vagy *Bukán*, a „leselkedő”) vezért tetemes sereggel valóban utnak indította arrafelé. Nyílt háborút kezdett a görögökkel, néhány várost elfoglalt s magával a követtel, *Valentinoossal* méltatlanul bánt. A követ azonban valamiképen mégis megengesztelte, mert a következő 581. esztendőben a törökök és a görögök nemcsak kibékültek, hanem újból szövetkeztek is egymással, mire a perzsák részéről mindakettejüket fenyegető veszedelem adott okot és alkalmat.

Majdnem félszázados uralkodása alatt *T. Kozon Anusirván*: a „halhatatlan”, az „igazságos” az ó-perzsa birodalom s vele a régi erkölcsök megújításáról álmodozott. Külső tekintetben igazán szeren-

csésnek lehetett mondani uralkodását, mely keleten a hindukkal éreztette fegyvere erejét, északkeleten kínai módra épített falakkal védekezett a turániak ellen, nyugaton pedig dicsőséges harcokban mérkőzött meg velök, majd hasznos békében egyezett ki a keletrómai birodalom megújítójával, Juszthinianusszal. Megoltalmazta hazáját abban a viharban, mely az eftaliták oxusmelléki országának megdöntése után a törökök első birodalmának megalapítását kísérte. Délnyugaton, a jemeni arabok hívására, elűzte a keresztényeket segítő abessziniaiakat, az arabokat pedig nagyjából felsősége elősmerésére kényszerítette. Szívesen pártolta a Bizáncból kiüldözött nesztorianus keresztényeket, akik őt hálából az ősi alkotmány helyreállításában s királyi hatalma fejlesztésében gyámolították. Olyan világraszóló hatalmat alapított, mellyel Európában csak a bizáncit és a frankot lehetett összehasonlítani.

Fia és utóda, *Hormuz*, török anyától született, minek következtében a perzsák gyűlöletét már bölcsőjében magára vonta s Irán és Turán lakosai közt a faj és vallás dolgában való sok százados ellentétet még jobban kiélesítette. Ide járult, hogy mihelyt trónra jutott, ellenségei: az arabok, görögök, törökök mindenfelől szorongatták. Ösmeretes, hogy egyidőben Dizabul kereste Kozon barátságát, amit a két uralkodóház közt házassági összeköttetéssel akart biztosítani. Hormuz ennek a házasságnak szülötte, ösmerve a perzsák ellenszenvét az ő származása iránt, politikai okosságból kerülte az anyja barbár népével való további jó szomszédságot. Ennélfogva mikor a perzsagörög feszültség nyílt háborúra vezetett, Torkszát nem akarta megnyerni magának. Ellenben a bizánci udvar nagyon kedvező ajánlatokat tehetett Torkszának, hogy fegyverét most már eddigi ellenségeinek, a görögöknek megsegítésére használta.

*Bajrá*m, kit a perzsa király korlátlan hatalommal küldött ellene, jól ismervén a perzsák babonáit, föllelkesítette kicsiny seregét s megverte a törököket, minek következtében ezek nemcsak elvesztették az ezer aranyat, hanem ugyanannyit mostantól fogva ők fizettek a perzsáknak. A király még sem bízott Bajrámban s mikor Szeinben ezt a görögök megverték, nyilvános megszégyenítésül női ruhát küldött neki. Méltatlan és kiméletlen eljárása következtében a vezér föllázadt s Hormuzt elfogta, kivégeztette. Fiát, II. Kozrut eleinte elősmerte ugyan királynak, de nemsokára a bizánci udvarhoz való menekülésre kényszerítette. A bizánci udvar egyszerre megváltoztatta török-barát politikáját s teljes erejével támogatta a fiatal perzsa királyt. Ennek egyik oka az volt, hogy Torszka a lázadó Bajrámmal tárgyalt s mikor ez az Imaus és Oxus vidékére menekült, 590-ben nyíltan szövetekezett vele; azonban egyesült hadaikat a görögök megverték. Mikor ebből a csatából néhány törököt foglyul vittek Bizáncba, *Maurikiosz* császárnak feltűnt, hogy pogány ellenségei a kereszt jelét viselik homlokukon. A hadifoglyok felvilágosították, hogy azt járvány ellen megóvó szer gyanánt süttették homlokukra. (Járványok ellen utóbb a pogány székelyek is a kereszt jelével védekeztek.) Bajrá — közhit szerint — mérgezés következtében halt meg s ettől fogva *Torszka*

neve is eltűnik a történelemből. Sőt eltűnik maga az első török birodalom is, melyet olyan nagy fejedelmek, mint Tu-myn-Bertezena, Dizabul és Torksza, óriási területen alapítottak meg, de hatalmát négy évtizednél hosszabb ideig nem tudták fenntartani. Gyöngye utódaiknak országát és uralmát az arabok 639-ben, Torksza veresége után negyven esztendővel, teljesen tönkretették.

II.

Dizabul törökjeit Theophülaktosz és Menander egykoru jelentései már a lelki műveltség bizonyos magaslatán mutatták be a világnak; sőt valósággal egyistenhívőknek mondták őket. „A törökök — irta róluk Theophülaktosz — rendkívül *tisztelik* a tüzet, tisztelik a levegőt és a vizet, a földnek pedig énekeket zengenek; azonban *csak azt imádják és csak azt nevezik istennek, aki ezt a világot teremtette*. Ennek lovakat, ökröket és juhokat áldoznak.” Kínai írók még a hiongnukat, a hunokat is égimádóknak tartották; ami — az összes uraltáji népeket jellemző módon — egyértelmű a tűz kultuszával. A törökök ezt a kultuszt odafejlesztették, hogy fára nem ültek, mert úgy hitték, tűz lappang benne, hanem inkább a gyékénnyel vagy bőrral betakart földre heveredtek le. A lángoknak tisztító erőt tulajdonítottak. A már említett Zemarchosz görög követnek is át kellett lépnie a tüzön, mikor hozzájuk ment. A meggyújtott falevelek mellett előbb bűbajos igéket mormoltak, majd folytonos csengetés és dobolás közben körülhordozván, az üszköket, zajosan hitták; segítségül a jó szellemeket. Azt sem lehet elfelejteni, hogy a tűzimádó parszik szomszédai voltak. *Halottaikat* tiszteletben tartották. Az egykoru Menander szerint Valentinoszt Torksza fejedelem arra kényszerítette, hogy apja, Dizabul, elhunytá fölött való gyásza jeléül szemöldökeit kardja élével lenyirja; négy fogoly hunt pedig, apja lovával együtt, áldozatképen öletett meg apja sirjánál. Abban is hittek, hogy felsőbb szellemek egyes kiválasztott embereknek, a *varázslóknak*, kinyilatkoztatják akarataikat, miről Theophülaktosz hallott valamit; azt pedig imént hallottuk Menandertől, hogy csengettyű- és dobszó mellett idéztek szellemeket, amit alkalmasint folytattak, míg önkívületbe jöttek. Ebben a tekintetben, mint általában véve az akkori pásztor- és nomád népek, a samánizmus, varázslat hívei voltak s a természet erőit tisztelték legjobban. Mivel azonban a dolgok eredetét, a teremtést, mégis egy Istennek tulajdonították, kedvezőbb kulturális körülmények közt alkalmasak lettek arra, hogy valamely pozitív monotheista valláshoz csatlakozzanak. Az iszlámmal érintkezve, utóbb valóban minden különösebb nehézség nélkül elfogadták a rájuk nézve új vallásos nézeteket és határozottan megalkották a keblökben idáig homályosan élő istenség fogalmát. Most egyelőre még minden szellemít csupán a természet jelenségeiben tudták elképzelni s bár ezeket a jelenségeket csak tisztelték és nem imádták, elvont fogalmakat nem alkottak belőlük.

A földet nemcsak tisztelték, hanem művelték is; mestereik a

Taklamakán síkság lakosai lehettek, akik öntöző csatornákat vezettek végig lépcsőzetesen beállított szántóföldeken és veteményes tábláikon. A kulturának ez a módja ekkortáiban már kétségtelenül hanyatlásnak indult, mert a homok mind nagyobb területeket borított el; de hiszen az ilyképen művelt földek idáig sem alkottak egybefüggő nagy területeket s ugyyszólván tagosítatlanul, műveletlen s legfeljebb pásztorkodásra alkalmas területek által elválasztva szóródtak szét az egész nagy pusztai államban. Az akkori török birodalom legtermékenyebb vidéke, Theophülaktosz tanuskodása szerint, az Aranyhegy, vagyis az *Ektag* volt, melyet annak következtében a leghatalmasabb kágánnak, Dizabulnak tartottak fenn, mint ahogy utóbb nálunk a Csepel szigete épen nagy termékenysége miatt jutott Árpádnak. Állandó lakásaik még nem, vagy csak néhol voltak, hanem sátrak alatt laktak, mint arrafelé a kirgizek nagy része még ma is. Néhány várost azonban a történelmi térképek mégis megjelölnek; például Damna, Ansatia, Piala, Issedon, Scythica és Serica, Asmiraea, Throana stb. néven. Az 568. évi követséggel járó Menander szerint Justinus görög császárnak arra a kérdésére, hogy a Dizabul törökjeinek hatalmába került eftaliták városokban lakk-e, a követek igennel válaszoltak és biztosították a császárt, hogy azokat a városokat el is foglalták. A többi városhoz szintén csak foglalás következtében jutottak; ők maguk ilyeneket nem építettek. Maga Kozon Nusirván perzsa király tanuskodott, hogy váraik, erőseik nem voltak. Menander mondja, hogy Dizabul kágán is sátorban lakott. Sátorait különböző színű és mintájú *selyemszövetekkel* művészi eszesen ékesítette föl s gazdagon, izléssel butoroztá be. Az egyikben például mindenféle alakú *képek* függtek, a másokban ezüstből vert *állatszobrok* díszeltek, amelyek — megint a görög Menander nyilatkozata szerint — szépség és izlés tekintetében a görögök műveivel versenyeztek. A *fényűzést* Dizabul nagyon szerette. Ágya szinaranyból készült és azt, lábak helyett, négy aranypáva tartotta. Tornácán szekerekre rakva, utra készen álltak az ezüst butorok és fegyverek. Ivó-serlegei, kantái stb. vert aranyból készültek.

Lehet, hogy e tárgyaknak egy része idegen mesterektől való, de a másik rész már honi műhelyekből került ki. Hiszen ösmeretes, hogy az ural-altáji népek az ércek feldolgozásához értettek s a seu-sángok fegyvereit is ők kovácsolták. Mikor Zemarchosz 568-ban náluk járt, a törökök eladó vasakkal mentek hozzá, hogy megcáfolják azt a balvéleményt, mintha az ő földjükön *vasbányák* nem volnának. Vasfegyvereiket önmaguk készítették. A selyemszövésben sem voltak járlatlanok, sőt selymőket külföldiek is vásárolták.

Az *írást*, betűvetést ösmerték s Menander szerint 568-ban Dizabul a görög császárnak „szcitha módon” írt levelet küldött, melynek értelmét a tolmács magyarázta meg. Az ő-török orkhoni írás keletkezését épen Dizabul és Torszka kágánok idejére (568—580) teszik. A tukue-törökök, kiknek törzsfészke az Altáj Keleti oldalán, Orkhon környékén volt, a Káspi-tó és a Fekete-tenger környékén: a kaukázusi sémi, indogermán és ural-altáji népek érintkezésének ez ősrégi

közös ütköző pontján alakították meg írásukat, mikor 568 táján a várkunokat vagy álavárokat odáig kergették s azután, Dizabul és Torszka halála után, még a VI. század vége előtt oda, törzsfészekbe megint visszahúzódtak. Ezeket a Dizabul kora óta ismert feliratokat először a svéd Strahlenberg közölte 1730-ban megjelent könyvében.

Dalaik is voltak; legalább Theophylaktosz szerint „a földnek énekeket zengettek.” Dalok nélkül ilyen harcias, szabad pusztai népet elképzelni sem lehet.

Az emlékekből nem tűnik ki, egy *feleséget* tartottak-e, vagy többet. Menandernek abból az adatából, hogy Dizabul Zemarchoszt egy cserkész, vagy talán inkább Kirgiz rabnővel ajándékozta meg, sem az egyikre, sem a másikra nem lehet következtetni. Adott szavukat, bár ezt Kozon perzsa király kétségbe vonta, megtartották, legalább erős esküvel *ígérték* megtartását, keményen elátkozván magukat, ha szavuknak nem állnának. Papjaik egyuttal *orvosok* voltak, többnyire babonával gyógyítottak; de már idegenek, bizonyára keresztények tanácsából tették, hogy a járványok ellen, amelyek különben köztük nem igen pusztítottak, a kereszt jelének bekarcolásával védtek magukat.

Nem éltek igazi monarchiában. *Kágánjukat*, fejedelmöket az előkelők, a nemzetségfők szabadon választották s a választás után a nép és a sereg jelenlétében, arcával keletnek, kiencszer emelték föl. Dizabul és Torszka egy családból származtak, a választást tehát valószínűleg egy családra korlátozták. A kágán, mint fővezér mellett, az arcesilas, vagyis a legidősebb törzsfőnök, alkalmasint a legfőbb bíró volt. A törzsfők számáról Menandernek nem volt biztos értesülése; számukat hol négyre, hol nyolcra tette. Belőlük állt a kágán vezérkara.

Maurikiosz, II. Tiberius görög császár fővezére és veje, ezekben az időkben sokat harcolt a perzsák és az avarok ellen. 582-ben maga is trónra jutván, közhit szerint megírta *Ourbikiosz* neve alatt ösmert Taktikáját, mely az avarok és az őket kiszorító turkok hadakozásának a módját ösmertette. Salamon Ferenc sejtelve szerint ugyan Maurikiosz Taktikája I. vagy Nagy Baziliosz idejében s talán rendeletére, tehát kevéssel Leó császárnak, az újabb taktika írójának ideje előtt kelt; de így is bizonyos, hogy feldolgozta a törökök első birodalmában szerzett tapasztalatokat, miből — Maurikiosz, Leó és Konstantinosz császárok taktikáinak egybevetéséből — kiderül, hogy a turkok és a magyarok taktikája nagyban és egészben véve ugyanaz volt.

Csatarendjüket nem hármas oszlopban állították föl, mint a perzsák és a rómaiak, hanem az egyes osztagokat szorosan zárkóztatták s így csatarendjük egynek látszott. Amellett elegendő csapatokat rendelkeztek ki lesvetésre, a szorongatott hadosztályok megsegítésére. Meg nem kötözött hadifoglyaikat s a poggyászt a csatarend valamelyik szárnya mögött 2000 lépésre megfelelő őrizet alatt tartották. Gyalogosaikat az első sorba állították, de mindig a lovasokkal együtt, hogy a támadás folytatását ezek vehessék át. Ha elegendő lovasaik voltak, ezek egyedül támadtak, a többi pedig oldalt, tartalékban várakozott.

A leggyorsabb lovasok a tűzvonalban levők mögött 3—4 dárdahajításra álltak, hogy az első sorok szétválása után ők rohanjanak előre. Legjobban annak örültek, ha szemtől szembe támadhattak; s ha ellenségeiket megszalasztották, legfőbb feladatuknak nem a zsákmányolást, hanem az üldözést tartották. Ha a futók valamely várba menekültek, azt azonnal körülfogták és megostromolták. Egyébiránt nem annyira erővel, mint cselvetéssel, meglepetéssel, megszorítással igyekeztek győzni. Ledkedvesebb fegyverök a szablya, széles kard, nyil és kis dárda; ezeket rendszerint vállukon, részint kezökben vitték, hogy bármely pillanatban támadhassanak velők. Voltak harci szekerek is. Lovaiakat vaspáncél védte. Csatába mindig fölkesítve mentek s nyilazni nekivágtatva kezdtek. Mozgásukat nehezebbé tette, hogy a sütés-főzés megkönnyítése s az ivóvíz szállítása végett feleségeik s más nők nagy tömegben követték őket. Hadi terveiket mégis titokban tudták tartani s kincseken sem kapkodtak. Az esküvel és a kötött szerződésekkel nem törődtek s ajándékokat sem fogadtak el addig, míg az ajándékozó szándékaival tisztába nem jöttek. Bár lovaikkal szinte egybenőttek, gyalog is nagy kitartással tudtak harcolni. Támadás nem érhette őket váratlanul, mert napról napra megállapították, mely csapatok álljanak készenlétben; s mire ez fölvette a harcot, a többiek is sorakoztak. Előörseik kiállítását különben sohasem mulasztották el, a terepet pedig mindenkor gondosan kikutatták. Az ellenség számát, erejét, helyzetét kikémlelték s gondosan ügyeltek arra, hogyha védtelen, sik vidéken kellett csatarendbe állniok, erdők, mocsarak, völgyek felől meglepetések ne érijék őket; tehát ilyen helyekre a csatarendnek mind a négy részébe őrszemeket küldtek. Ha át nem gázolható folyó, völgy vagy mocsár gátolta visszavonulásukat, mindig gondoskodtak a visszavonulás fedezetéről és a kirendelt csapat csak akkor fordult meg, ha már az utolsó nemzetség csapata is túl volt a veszedelmen.

Ilyenek voltak Dizabul erejének alakjai, amelyekre építette azt a tervét, hogy szövetséget kössön két nagy állam: Kelet-Kína és Tacsín, vagyis a Nyugati Kinának nevezett Kelet-római birodalom közt. Arra, vagy legalább olyasmire vállalkozott, hogy zsoldos hadaival megsegíti Bizáncot, fentartja, biztosítja a rendet és a közlekedést Kína és Kelet-Róma közt, békebíró lesz a közbeneső népeknél, szóval Bizánccal megosztózik a világhatalmon. Olyan óriási terv, amelyről mongol örökösei soha sem feledkeztek el s amely biztosan érlelődik tovább napjainkban is, mikor Európa legnagyobb népei nem látnak messzibbre, mint a Rajna egyik partjáról a másikra s Dizabul nagy terveit éppen úgy nem értik meg, mint az akkori görögök, ha olykor eszökbe jut is a sárga veszedelem. De talán nem is olyan veszedelem az, mit a törökök legrégibb irodalmi emléke, „A boldogító tudomány” (Kudatku Bilik) már majdnem ezer esztendeje hirdet, hogy azok a legjobb kágánok, a legnagyobb uralkodók, kik előtt ellenségeik meghajolnak, de akik a világnak nyugalmat, rendet biztosítanak, maguknak pedig a törvények tiszteletével szereznek hírnevet. Nagylelkűek, szelid természetűek, nemes szívűek, akik nem szenved-

dést, hanem örömet és boldogságot okoznak. Ösmerik és követik azt a régi közmondást, hogy az apák neve és helye fiaikra marad. Ösmerte azt az első török birodalom alapítója, Dizabul is. „Amit neki a világ adott, az csalóka és mulandó volt; de amit róla írtak, az megmarad, míg a világ világ lesz”. A Kudatku Bilik másról mondja, de róla is elmondhatná, hogy „beleírták a történet könyvébe ennek a kágánnak a nevét; és ez a név mindörökre él.”

A Kalevala értéke és jelentősége*).

Irta: Bán Aladár.

Ha végigtekintünk a művelt népek életén, azt látjuk, hogy mind-egyiknek van egy napja, melyet az év szürke hétköznapijainak sorából kiemel és kegyelettel megszentel. Ilyen ünnepünk nekünk a március 15-dike, az új Magyarország karácsonya, a lelkek fölébredése évszázados, dermesztő álmukból. Ily szent napja, az emlékezés ünnepe a mi turáni testvérünknek, a finn népnek a februárius 28-dika, melynek előestéjén mi, a távoli rokonnép tagjai egybegyűltünk, hogy áldozzunk a fajszeretet és együttérzés oltárán.

Holnap lesz éppen 90 esztendeje, hogy a világirodalom egyik legragyogóbb disze, a finnek naiv éposza első formájában megjelent Helszinkiben, Finnországnak, vagyis Szuominak, akkor még kisded fővárosában. A költemény óriási meglepetést keltett mindenütt, ahol megismerték. De a meglepetés valóságos bámulattá fokozódott, midőn a mű újabb gyűjtések alapján 1849-ben megkétszereződött anyaggal, végleges szöveggel látott napvilágot.

S ki volt az, aki az emberi lélek e csodálatos virágait megmenté a feledéstől, a pusztulástól?

Egy egyszerű, szegény falusi szabómester fia, *Lönnrot Illés*, aki nyomasztó nélkülözések árán küzdött föl magát vidéki orvossá s már kora ifjúságától fogva ellenállhatatlan vágytól hajtva foglalkozott a népköltés termékeinek gyűjtésével. E gondviselészerű férfiú ép akkor jelent meg a földi pályán, midőn népe évezredes mondái és hőségei a keresztény kultúra nemesítő hatása alatt elérték legteljesebb virágzásuk korszakát, de még nem romlottak meg a modern élet kijózanító közönyének fagyától. Ez önfeláldozó férfiú évtizedes gyűjtőmunkássággal leste el a népénekesek ajkáról a nemzeti mult dicső emlékeit s költői intuícióval fűzte azokat együvé, egy ötvenénekes hatalmas éposszá.

Hosszu órákat venne igénybe, ha e nagyszabásu alkotást s a rá vonatkozó irodalmat érdeme szerint méltatnók. Csak megemlítjük, hogy a Kalevalát az érdeklődő megismerheti *Vikár Béla* lendületes és

*) Ünnepi előadás az 1925-iki Kalevala-esten.

hű fordításából s a rávonatkozó irodalmat az Egyetemes Irodalomtörténet IV. kötetéből.

Jelen megemlékezésem tárgyául csupán egy pont fejtegetését választottam; igyekezni fogok megvilágítani azt, hogy mily kincset bir ez époszban a turáni népcsalád, az egyetemes irodalom s maga az azt létrehozó finn nép. Ez az áttekintés egyuttal feleletet ad arra, a tán némely hallgatóm lelkében fölmerült kérdésre is: *miért ünnepeljük mi, finn testvéreinkkel együtt, a Kalevalát?*

Az Európa és Ázsia számos terjedelmes országában élő turáni nemzeteket a másfajú népek megszokták úgy tekinteni, mint nálunknál alacsonyabb színvonalu, másodrendű embercsoportot. Mi azonban jeles tudósok kutatásai alapján tudjuk, hogy a velünk rokon népek — tekintetbe véve ellenségeik okozta nehéz helyzetüket s a természet mostohaságával folytatott örökös küzdelmüket — éppenséggel nem állanak alacsonyabb fokon, mint a többi népfajok. Művészetben és költészetben a turániak nagyértékű, örökszép alkotásokat hoztak létre. Hogy tárgyunknál maradjunk, most csupán epikai termékeikre vetünk egy futó pillantást.

A turáni vagy más szóval ural-altáji népek mindenkor a testi-lelki derékséget tartották legfőbb érdemnek. Ez a derékség legföltűnőbben jelentkezik a hadi életnek óriás szellemi éberséget és testi szívósságot követelő mezején s a hősiességben éri el csúcspontját. Ez az erény tartotta fenn e népcsalád tagjait a legválságosabb viszonyok között s így nem csoda, ha a turániak legmagasabb eszményképeiket a hősökben látták és látják ma is. Hisz ezeknek köszönhetik fennmaradásukat, boldogulásukat, létezésüket.

Hiven jut kifejezésre ez a felfogás a turáni népköltészetben, melynek legkedveltebb epikai műfaja — a mongoloknál, törököknél, szamojédoknál, voguloknál, osztjákoknál, finneknél, észteknél és magyaroknál — éppen a *hőseinek*, ez a faji ideálokat dicsőítő költemény.*

De bár a hősi epika ily dúsan virágzott a turániaknál, sehol sem jutott köztük a fejlődésnek oly magas fokára, mint a hagyományokhoz csodálatos szívóssággal ragaszkodó északi törzseknél: a finneknél és észteknél. A többieknél — mint nálunk is a honfoglalás körüli századokban — gyönyörű mondakörök keletkeztek, melyekből egy Homérosz vagy, mondjuk, egy Lönnrot époszt alkothatott volna. Sajnos, ily egybefoglaló költői tehetség nem akadt náluk s így mondáik csak töredekesen maradtak fenn vagy elkallódtak. Egyedül a finneknél és észteknél kerekedett az ősi anyag népéposszá, amott Kalevala, azaz Hősök hona, emitt Kalevipoeg, azaz Kalev fia címmel. Hogy világirodalmi szempontból mit jelent e két költemény, mondják el azt pártatlan ítéletű, európai hírű indogermán tudósok és esztetikusok, kiknek nyilatkozatai egyuttal leghitelesebben jellemzik a turáni szellem e fényes termékeit.

Azon tudósok közül, kik a Kalevalával foglalkoztak, egyike volt a legelsőeknek a német nemzeti tudomány szellemóriása, *Grimm Ja-*

*) V. ö. Munkácsi B. Egyet. Irodalomtört. IV. k. bevezetése.

kab, ki már 1845-ben, tehát Kalevala végleges alakjának megjelenése előtt többi közt e szavakat mondotta a berlini tudományos akadémia ülésén: „Ebben az elbeszélő költeményben a finn nyelvnek bámulatos gazdagsága lép elénk s a tiszta epika egyszerű, de annál hatásosabb előadásban jelenik meg s a mythosnak, a költői képeknek és kifejezéseknek eddig nem ismert kincsesháza tárul föl; különösen figyelmet érdemel az élénk, finom természetérzék, aminőt csak az indiai költészetben találhatunk.” Két évvel ezután kezdi meg a világhírű esztetikus, *Schott Vilmos* előadásait a finn és észt költészetéről; igen találóan veti egybe a két testvérnép époszait e szavakban: „A Kalevala üde tavaszi regg, melynek tiszta egén ezüstös báránnyal felhők úsznak; a Kalevipoeg pedig tarka, néha csodálatos színárnyalatokban tündöklő őszi est.”

Müller Miksa, ki a múlt század közepe táján a turánizmust bevitte a nyelvtudományba, így ír: „A finnek az aggok ajkáról lejegyeztek egy epikai költeményt, melynek teljessége és terjedelme az Iliászéval egyező, sőt ha egy pillanatra el tudnók feledni mindazt, amit fiatal korunkban szépnek tanultunk nevezni, szépsége is fölér az Iliászéval.” A hirneves német nyelvész, *Steinthal* a „Das Epos” c. művében csak négy világirodalmi műnek adja meg az eposzeia nagy nevét s ezek: a homéroszi költészet, a Niebelungenlied, a Róland-ének és a Kalevala.

De nemcsak a németek halmozták el az új epopociát dicséretekkel, hanem más művelt nemzetek írói is. így a francia *Gellroy* (1871) valóságos magasztalással szól róla. „Azon népek és fajok, melyek mögött ily fenséges nemzeti költészet áll, nem érdemelnek kicsinylést a történettudomány részéről. Megjósolhatjuk, hogy ezekre még jelentős szerep vár a világtörténelemben.”

Az angol *F. C. Cook* írja e nevezetes sorokat:

„A Kalevala joggal követelheti magának a nemzeti éposz nevet. Főhősének, Väinämöinennek kiemelkedő tulajdona a varázserő. De ez a varázserő magasabb foku, mint a tatár és mongol táltosoké. Väinämöinen ezt az erőt csak az erkölcsi és anyagi rossz ellen használja, míg a többi népek varázslói csupán gonoszra, rontásra törek-szenek. Väinämöinen elismeri, hogy minden erő forrása a legfőbb lény, Jumala, Isten... Természetére, tulajdonságaira, hatalmára nézve ez az Isten ugyanoly helyet foglal el, mint Varuna a Rig-Védában vagy Ahuramazda az iráni mythológiában s másrészt, bármily hihetetlennek lássék, mint az a legfőbb lény, mely a későbbi eredetű babonák mellett is felismerhető minden turáni nép ősvallásában.”

Még folytathatnók a fényes nevek felsorolását, amely bizonyítja, hogy az indogermánok nagy embereinek is meg kellett hajolniok a kis északi nép teremő ereje előtt.

Am ha az idegenek így magasztalják a Kalevalát, mily helyet foglal el az saját népe életében? A görög kultúra Homéroszon épült. Még az isteni Szofoklesz is azt vallja, hogy az ő drámái csak morszák Homérosz dús asztaláról. Az ó-görög plasztika lángelméi azo-

kat a felülmulthatatlanul tökéletes alakokat vették csillogó márványba, melyeket Homérosz varázsolt képzeletük elé. A finn nemzetnek dicsőségére válik, hogy teljes mértékben átrezte és megértette, minő kincse van neki az egyszerű paraszt-rapszodok alkotásaiban. Nincs oly iskolajárt finn, aki a Kalevalát ne ismerné. A mai finn irodalom és művészet legszebb termékei a Kalevala hatását és szellemét tükröztetik. Szóaltassuk meg e hatás vázolására a Kalevala legjelesebb vizsgálóját, a folklór világhírű vezérférfiát, *Krohn Károly* helsinki professzort, kinek egy megrázó, magyar tárgyú költeményében, mely saját szavai szerint az egyetlen kiadott verse, ez estén alkalmunk lesz gyönyörködni. „Képzeld el — úgymond — a helsinki egyetem előcsarnokát Sjöstrand domborműve nélkül, melyen a kalevalai hősök üdvözlik a finn kultúra őrszemleleit, vagy az egyetemi hallgatók házában hangversenytermét Ekman hatalmas vászna és Gallén Akszel falképe nélkül, melyek a lantpengető Väinämöinent és a kürtös Kullervót állítják őspéldául a finn zene művelői elé. Gondoljuk el Helsinkit legszebb szoborműve nélkül, mely a Väinämöinen szavait leső Lönnrotot hívja szemünk elé s szépművészeti múzeumunkat minden kalevalai tárgy festmény és szobor nélkül. Vagy némissuk el lelkünkben Pacius és Topelius dalaát, Kajanus Aino-rapszódiaját és Sibelius számos világhírű Kalevala-kompozícióját. Töröljük ki irodalmunkból Kivi Elek, Erkkö, Aho és Eino Leino ősmundáinkból meritett remekműveit s ezekkel együtt mindazon költői képet, fogalmat és kifejezést, mely a Kalevalából származik. S ha végre eszünkbe juttatjuk, mily különbség van nemzeti öntudatunk erejében a Kalevala megjelenése előtt és után — akkor előttünk áll egész nagyságában e költemény jelentősége kulturális életünkben.“*)

A nagy tudósnak e tömör egybefoglalásához, melyet még Suomi felszabadulása előtt ért, hadd füzzünk egy-két kérdést. Elérte volna-e a három milliónyi finn nép a teljes függetlenséget a Kalevala nélkül? Aligha. E költemény lelkesítő hatása nélkül legalább is egy évszázaddal maradt volna el a nemzeti irányú fejlődésben s nem központosította volna minden erejét önálló művelődés teremtésére. S kivívhatta volna-e Suomi e derék, komoly kultúrmunka nélkül a nyugati hatalmak megbecsülését, mely annyit használt neki a szabadsága elérésére folytatott gúgászi küzdelemben?

De nemcsak a politikai előnyök eredtek a Kalevalából a finnekre nézve, hanem a tudomány terén is nagyon sokat köszönhetnek neki. Innen származik a néppel foglalkozó tudományágak páratlan felledése az ezer tó országában. A finn néprajz és folklór első helyen áll a világirodalomban s oly nevek, mint az etnográfus *Sirelius* s a folklorista *Krohn Károly* vagy az e napokban elhunyt *Antti Aarné* korszakot jelentenek a néptudományban.

Joggal és váteszi jövőbelátással énekelte tehát az egyik népének a jóságokat, melyekkel a Kalevala végződik:

*) Kaarle Krohn: Kalevala. Oma maa. 734. 1.

*Innen megy az út ezentúl,
Az új ösvény innen indul
Dicsőbb dalok szerzőinek,
Különb ének költőinek
A törekvő zsenge népben,
Növekedő nemzedékben.*

S mi magyarok eleget teszünk-e mint turániak és mint kultúremberek köteleességünknek azzal, hogy e rövid estét a Kalevalának s a nyomán kelt magas színvonalu költészetnek, dalnak és zenének szenteljük? Korántsem. A perc hatása röppenő, ha nem fakaszt a lélekben nemes elhatározást. Olvassuk is e remekművet édes anyanyelvünkön, kísérjük figyelemmel a rokonnép szellemi tevékenységét. Merüljünk el a Kalevala mély költői szépségében, vegyünk belőle buzdítást, példát saját népünk szellemi kincseinek megbecsülésére s élénk is új ösvény tárul egy tisztább, önállóbb nemzeti lét felé. A romlatlan nép lelke rejti magában azt a varázserőt, mely ismét eggyé teheti a széttördelt hazát, fölemelheti a csüggedő nemzetet.

A mi legnagyobb nemzeti ünnepünk, március idusa egy lényeges vonásban feltűnően hasonlít a finnekéhez. Mindkettő a hosszú álomban dermedő szellem fölébredésének, annak a magasztos, vértelen forradalomnak ünnepe, mely dicsőséges bevezetése volt a szabadságért vérrel és verítékkal vívott harcoknak, melyek bizton meghozták gyümölcsüket, fojtja bár könnybe őket a balsors és a nyers erőszak. Az a körülmény, hogy a két legműveltebb finn-ugor nép nemzeti ünnepein az eszme és a szellem diadalmas ébredését üli, allegóriája az eljövendő megdicsőülésnek. Egy ősi népcsaládot látunk lelki szemeinkkel, megifjodva haladni a kultúra mesgyéin azok felé a magasságok felé, melyek fölött a mindenüvé áldást osztó, szeplőtelen turáni nap ragyog!

Népművelődés és iskola Észtországban.

Irta: Kann Miklós, a tallinni I. reálgymnázium igazgatója.

Az észt nép eredeti szabadságát a XII. század első felében elvesztette. Több, mint 700 éven keresztül a dánok, németek, lengyelek és oroszok uralma alatt élt; idegenek intézték sorsát s ebből érthető meg, hogy ez a nép kulturáját tekintve, más szabadon élt nemzetekkel még nem mérhető össze.

Meg kell azonban itt jegyezni, hogy az észt népet azért, mert nem gondoskodhatott maga, mint szabad nép, szellemi kiműveléséről, nem szabad műveletlen népnek bélyegezni. Ha az orosz uralom ideje, mely több mint 200 évig tartott, Észtország történetében a legnehezebb

idő volt, mégis volt benne elég erő, hogy a súlyos nyomás ellenére is érvényesüljön gazdasági, kulturális, sőt politikai szempontból is.

Már a XIX. század elején voltak az orosz kormány által újra megnyitott tartui egyetemen észtek. Bár ebben az időben sok észet, ki német közép- és főiskolákban tanult, németté lett, mégis minden évtizeddel növekedett a művelt észtek és észterzelműek száma. És amikor művelt észtek, mint dr. F. R. Fählmann és dr. F. R. Kreutzwald (az észet népeposznak, a Kalevipoeg-nek szerzője), a művelt világgal megismertették az észet népköltészetet és annak szépségét, fellángolt a fiatal észet tanulóknál a hazaszeretet. A hazafias tűz magával ragadta a néptömeget is s többé nem volt földi hatalom, mely megakadályozhatta volna az észet népet a kultúrában való fejlődésben.

Az 1888. évvel kezdődött Észtországban az u. n. oroszosítás ideje. Az egyetemre, a közép- és felsőnépiskolákba — ahol eddig a tanítás német nyelven történt — a szlavofilek kívánságára az orosz nyelvet vitték be. Ezzel azt remélték, hogy az észteket, sőt a németeket is eloroszosíthatják. Sőt még a 3 évfolyamu, u. n. téli- és egyházi iskolákban is kieroszakolták minden tárgyra az orosz tannyelvet. Csak a hittant s az észet nyelvet volt szabad az anyanyelven tanítani.

Am az orosz iskola még sem tudott senkit sem nemzetétől elidegeníteni, sőt ez az észteknek szívesebben látott volt, mint a német iskola, amely már népünk sok tagját németté tette. Az oroszosítás ideje alatt az észet népköltemények gyűjtése serényen folyt. E téren vezetőkké lettek dr. Hurt lelkész és M. J. Eisen, jelenlegi egyet. tanár. Tüzes felhívásokkal fordultak az észet tanulóifjúsághoz, a tanítókhoz s minden művelt észthez. A gyűjtemények évről-évre szaporodnak s bámuló csodálkozást keltenek nemcsak az idegeneknél, hanem elsősorban minden észet lelkében, akiknek alig volt sejtelmük elődeiknek ilyen szellemi gazdagságáról.

Dr. J. Hurt gyűjteményében van: 40.500 népdal, 8500 rege, 45.000 közmondás, 37.000 népies rejtvény, 52.000 népmonda. Azonfelül nagyszámú varázsigé, játék, tréfa, stb. Eisen tanár gyűjteményében van: 12.906 elbeszélés, 23.215 babonás és mitológiai szokás, 10.547 talány, 7093 közmondás, 3630 álommagyarázat, 1999 népies tréfa, 11.419 népdal.

M. J. Eisen gyűjteménye még nem teljes. Mindkét gyűjtemény nagyszámú érdekes anyagot ad kutatásra. A népszellem eme gazdag alkotásaiból merítenek anyagot és útmutatást a fiatal tehetségek, mint szépírók és tudósok. Nemsokára gazdag irodalmunk lesz fordításokból, később eredeti észet művekből is. Költőink, íróink, kritikusaink száma évről-évre növekedik. A politikai folyóiratok is egyre gazdagabbakká és tartalmasabbakká válnak. Vezetésük oly férfiak kezében van, mint pl. C. R. Jakobson, Jaan Tõnisson, Konstantin Päts és mások, kik mint tehetséges írók és népfajuk erőteljes képviselői mindig szálla voltak az orosz kormány s a német nemesek szemében.

Az ujságok a társadalmat oly egyletek alapítására buzdították,

melyek az észti gazdasági életet vitték előre s gondjukba vették az észti kultúrának és népművelésnek ápolását és elmélyítését. Minden városban, minden faluban, minden egyházközségben, minden helységben alakultak mértékletességi-, továbbképző-, ének- és zeneegyesületek, fiatalokrukat nevelő-, iskola- és könyvtáregyletek. Függetlenségünk kezdetekor már 271 ily egyesület működött s számuk folyton nő. Az állami központi statisztikai hivatal szerint már 1921 végén 668 magán továbbképzőegyesület volt. A tagok száma 57.191-re rúgott; az 1924. év elején a hasonló egyletek száma 962-re emelkedett.

Ezen egyesületek nagyobb termekkel és szinpadokkal rendelkező egyesületi házakat építettek s nemcsak a városokban, hanem a vidéken is népkönyvtárakat szerveztek, melyeknek száma 1923-ban már 532-re rúgott. Ezeket az észti kormány nagyobb összegekkel támogatja. A városokban s a vidéken már évtizedekkel önállóságunk előtt megkezdődött ének- és zenekarok alapítása, melyek a környék lakóinak művészi előadásokat tartottak. Már 1869-ben rendezték az első dalos ünnepet, melyen 40 észti népkar és 3 zenekar szerepelt s melyen 810 aktív énekes és zenész vett részt.*) E dalosünnepet időszakonként tartják. 1923 nyarán volt ily dalosünnep Tallinnban, Észtország fővárosában, melyen az énekesek és zenészek száma 16.000 volt.

A hangversenyeken kívül a vidéken s a városokban már évtizedek óta szindarabokat adnak elő. A vidéken s a kisebb városokban működvelő előadásokat tartanak. Tallinnban és Tartuban hivatásos szintársulatok játszanak, melyek a kisebb városokban gyakran vendégszerepelnek.

Az észti állam a színházat erejéhez mérten támogatja. Az észti színházak előadásainak számát illetőleg az állami statisztikai hivatalnál még hiányoznak a pontosabb adatok.

A tallinni Éshtiában 1922/23-ban 297 előadás volt; ebből:

18.5%	szinmű;	a közönség átlagos száma:	385;	
34.3%	operett;	"	"	595;
20.6%	opera;	"	"	562;
26.6%	vígjáték;	"	"	413.

Azonkívül volt 37 népies előadás. A drámák részben fordítások voltak, részben észti költők művei. Színházépület van Tallinnban, Tartuban, Pernuban és Valkban. Az észti szintársulatokon kívül Észtországban orosz és német társulatok is vannak.

Az analfabéták száma az 1922-i népszámlálás adatai szerint csekély. A 15 évnél idősebb népességből 88.3% tudott olvasni és írni. E százalékszám még jelentékenyebb lenne, ha az 1920-i észt-orosz békeszerződéssel Észtország egy területrésszel nem növekedett volna, melynek lakói teljesen iskolázatlan oroszok és u. n. szetuk (észt népfaj, mely évszázadokig orosz uralom alatt élt). E területen 55.7 az iskolázatlanok százalékszám.

*) V. ö. Hunfalvy Pál: Utazás a Balttenger vidékein. 1871.

Az 1920 május 7-i törvény, mely a nyilvános elemi iskolákra vonatkozik, Észtországban a négyéves iskolakötelezettséget vezette be; 1930-tól kezdve hatéves kötelezettség lesz. A kötelező népiskola gondoskodik, hogy a jövő észt nemzedék kivétel nélkül tudjon olvasni és írni. Azonfelül az iskolázatlanok százalékszámát különféle intézmények is csökkenteni fogják. E célra a kormány, a községi hatóságok, magánegyének s az észt mértékletességi egyesület évente nagy támogatást nyújtanak. Különösen az orosz határvidéken, u. n. vasárnapi iskolákat rendeztek be az iskolázatlanok részére. A mult iskolai évben 48 ily iskola volt észt, és 23 orosz tannyelvvel.

Az iskolán kívüli oktatás munkáját 3 művelődési felügyelő (Bildungsinstruktor) vezeti. Ők irányítják a magánintézetek munkáját. Az iskolán kívüli oktatást szolgálják azonfelül a népfőiskolák, általános- és szaktanfolyamok. Különösen a tallinni népfőiskolai egyesület dolgozik szemmel látható eredménnyel. Az egyesület egy psychol. laboratóriumot rendezett be, azonfelül egy hivatalt, mely kidolgozza az egyes tárgyak, előadássorozatok és tanfolyamok tantervét más népfőiskolák részére, utasításokat ad az előadónak s meghatározza munkakörüket.

Az észt nép érdeklődését az irodalom iránt a könyvpiacnak s a könyvtárak használatának statisztikai adatai bizonyítják. Ez adatok szerint 1923-ban Észtországban 216 tudományos könyvet (ebből 17 idegen nyelvűt) és 284 szépirodalmi munkát (ebből 23 idegen nyelvűt) nyomtak, egyidejűleg 89 észt folyóirat jelent meg. Ezekből hetenkint egyszer 12, havonként 2-szer 12, havonként 1-szer 51, évenként 10-szer 2, 8-szor 2, 5-ször 1, 4-szer 6, 1-szer 1, szükség szerint 2. Hírlap megjelent 41. Ebből hetenkint 7-szer 4 (észt), 6-szor 5 (ebből 1 orosz, 1 német), 3-szor 10, 2-szer 10, 1-szer 11, kéthetenként 1. Az újságok és folyóiratok példányszámait illetőleg hiányzanak az adatok, mert a kiadók ebből üzleti titkot csinálnak. Csak a legnagyobb észt újságra, a Päevaleht-re nézve vannak adatok, melyek szerint 1923-ban naponként 38—43.000 példányt nyomtak belőle.

A folyóiratok és újságok túlnyomó száma észt. A föntjelzett népkönyvtárakon kívül 1923 elején még több száz könyvtár volt, városok, ill. magánegyletek tulajdonában. Az olvasott könyvek száma igen nagy a városokban, főleg Tallinnban és Tartuban; a vidéken kisebb.

Befejezésül álljon itt egy rövid áttekintés az észt iskolai viszonyokról.

Észtországban 3 főiskola van. Legjelentékenyebb köztük a tartui egyetem, melyet Gusztáv Adolf svéd király alapított 1632-ben. A következő fakultásai vannak: 1. a teológiai fakultás 8 tanárral és magántanárral; 2. a jogi fakultás 16 tanerővel; 3. az orvosi fakultás 24 tanerővel; 4. a filozófiai fakultás 36 tanerővel; 5. a mat-fizikai fakultás 26 tanerővel; 6. az állatorvosi fakultás 9 tanerővel; 7. a gazdasági fakultás 12 tanerővel; 8. a gyógyszerészeti intézet 5 tanerővel.

A hallgatók száma az egyetemen meghaladja az ötezret. Az előadásokat észt, orosz és német nyelven tartják, mert az észtek kez-

detben nem tudtak minden katedrát saját tanerőikkel ellátni. A második főiskola a tallinni technológiai főiskola 2 fakultással, melyek több osztályból állanak. A hallgatók száma 460. A műegyetemet elvégzőkből gyakorlati mérnökök és építészek lesznek. A harmadik főiskola a tallinni zenede, melynek tanerői között van észt, orosz és orosz-zsidó.

Ami az általános iskolafajt illeti, ez Észtországban az u. n. egységes iskola. Ez 2 fokból áll: az alsó 6 éves elemi iskola s a felső 5, vagy 6 éves középiskola. Az egységes iskola anyanyelven tanító iskola koedukációval, vagy anélkül. A nyilvános elemi iskolák látogatása díjtalan. A nyilvános középiskolákban tandíjat kell fizetni. Mivel Észtországban az anyanyelven való tanítás elve van keresztülvive, az észtországi nemzeti kisebbségek elemi- és középiskoláikban szintén anyanyelvöket használják.

Az 1922/23. évben 1532 elemi-, közép- és szakiskola volt. Ezekből 1387 elemi iskola, 16 elemi iskolai kiegészítő osztály, 2 a gyöngetehetségűek számára, 2 siketnéma-iskola, 85 középiskola és 56 szakiskola.

A szakiskolák közt volt 14 gazdasági, 5 kereskedelmi, 2 tengerészeti, 22 ipari, 1 bábaképző, 1 hadiiskola különböző ágakkal, 2 művészeti iskola, 1 technikum.

A 6 éves elemi iskola egyik sajátja, hogy a 3. évtől kezdve 1 idegen nyelvet (a németet) kötelezően tanít, míg a második idegen nyelv (angol, v. francia) nem kötelező. Az elemi iskola elvégzése után minden további vizsgálat nélkül be lehet lépni a középiskolába. Ha a középiskolában kevesebb hely van, mint jelentkező, versenyvizsgálat dönt.

Az 5-, ill. 6 évfolyamos középiskola 2 fokozatból áll. Az alsó 2 évig tart s itt mindegyik iskolára nézve ugyanaz a tanterv. A 3. évtől kezdve lép be az elágazás különböző típusok szerint; 10 ily típus van. A megemlítésre legméltóbbak: a humanista, reál, kereskedelmi, gazdasági, pedagógiai és klasszikus iskola. A középiskola neve: gimnázium.

Idegen nyelvekül a keresk. középiskolában a németet, franciát, vagy angolt s az orosz tanítják. A nyilvános középiskoláknak s a nyilvánossági joggal felruházott magánközépiskoláknak elvégzése után minden külön vizsgálat nélkül meg lehet kezdeni az egyetemi tanulmányokat.

A tanulók száma az 1922/23. iskolaév végén volt: az elemi iskolákban 114.407, a középiskolákban 24.775, a gazdasági iskolákban 437, a keresk. iskolákban 669, a tengerészeti iskolákban 88, a művészeti iskolákban 220, a hadiiskolákban 240. A tanerőket illetőleg volt 3833 elemi iskolai tanító (1938 férfi, 1895 nő), 1353 középisk. tanár (785 férfi, 568 nő). Nemzetiség szerint az elemiisk. tanulók közt volt: 83.3% észt, 4.1% német, 10.5% orosz, 0.8% svéd, 1.3% egyéb. A középiskolákban 60.8% észt, 21.6% német, 13.3% orosz, 1.3% svéd, 3% egyéb.

Az elemi iskolai tanítókat 5 szeminárium, 1. pedag. gimnázium és 3 tanítóképző tanfolyam képezi ki hivatásukra. A középisk. tanárok kiképzésüket az egyetemen nyerik.

Mint már említettem, a németeknek, oroszoknak, zsidóknak, svédeknek, letteknek, kik észtt állampolgárok, megvannak saját iskoláik. Minden kisebbségi iskolában az észtt az első idegen nyelv.

Az észtteket iskolapolitikájukban az igazságosság elve vezeti. Bár a németek hatalmuk idejében nem is engedték meg az észtteknek, hogy saját középiskolákat nyissanak s még azt sem tartották szükségessé, hogy a német iskolákban az észtt nyelvet tanítsák, s bár ugyanezt tették az oroszok, az észttek nem akarják a rosszat rosszal viszonzni s nemzeti kisebbségeiknek megengedik, hogy saját elemi- és középiskoláik legyenek. Ezt a jogot az észtt államban élő mindegyik kisebbség felhasználta s ezért a mi magatartásunkat illetőleg egyik kisebbség sem hibáztathat minket, észtteket.

Az észtt iskola még fiatal. Berendezésénél számot vetettek a legújabb pedagógiai követelményekkel. Az észtt egységes iskola bizonyos tekintetben még kísérlet. Nehéz előre megmondani, vajjon nem kell-e nekünk nem egy kérdést revízió alá venni. Nem egy olyan hiánya van a mi iskoláknak, amely régebbi kultúrállamok előtt ismeretlen. Nagy hiány van célszerű iskolai helyiségekben, tanterekben és megfelelő képzett tanerőkben. Ez azzal magyarázható, hogy a 3 éves, u. n. téli iskolák helyébe a 4—6 éves tankötelezettség lépett életbe, mely mellett több helyiségre és tanerőre van szükség. Az, hogy a középiskolákban hiány van észtt tanárokból, azzal okolható meg, hogy az orosz uralom idejében az észttek nem kaptak otthon állást, éppúgy amint meg volt tiltva, hogy a bíróságnál, vagy állami intézeteknél észtteket alkalmazzanak.

Mi magunk is nagyon jól ismerjük hibáinkat és hiányainkat, de azokat le fogjuk győzni. Nyugodtan állíthatjuk, hogy már 4—5 év múlva egyetemünkön annyi tanerőt képezhetünk ki, hogy nemcsak a közép-, hanem az elemi iskolában is főiskolai képzettségű tanerőkkel fogunk rendelkezni.

Vezető tanfériaink megismerkedtek majdnem az egész Nyugat-Európa nevelési viszonyaival, e célból fölkeresték még az É. A. Egyesültállamokat is. E tanulmányutak eredményeit a közoktatási minisztérium kísérelte meg gyümölcsöztetni.

A rövid áttekintésből látható, hogy iparkodunk a többi kultúr-államot utolérni. Az a szilárd hit lelkesít bennünket, hogy törekvéseink nem maradnak eredménytelenek, ha minket önálló népek és önálló államnak tekintenek. Mi és őseink 2 évezreden át műveltük hazánk földjét. Megdolgoztuk és megvédtük a hazai göröngyöt; mi és őseink saját verejtékünkkel és vérünkkel termékenyítettük azt meg. Nézhetik-e nyugodtan Európa és Amerika kultúrnépei, melyek mindig, vagy legalább régóta szabadok voltak, hogy egy kis, előretörő nép egy nagy nép rabszolgája legyen csak azért, mert ősei évezredekkel ezelőtt a finn és rigai tengeröböl szegény, de nekik oly drága partvidékét választották hazájuknak?

Konstantinápolyi benyomások*).

Irta: Végh Jenő.

Kelet csodás mesékkel átszőtt világa mindig vonzotta a nyugati ember lelkét, felkeltette kíváncsiságát.

A magyarok figyelmét azonban nemcsak az újdonság ingere, vagy a tudás vágya fordította Kelet és főképpen Törökország felé, hanem a közös eredet és a sok százados, akár ellenséges, akár barátságos érintkezés. Annak az ötven magyar diáknak is, kik a Mefhosz külügyi elnökének, Gulyás Bélának vezetésével 1925 januárjában elmentünk szűkreszabott határaink közül, hogy megtegyük a magyar ifjúság első hivatalos testvéri látogatását Törökországban, a nagy turáni sikságról hozott meleg rokoni érzés járta át szívünket, mikor útra keltünk. Jól esett tudnunk azt, hogy sárbatiportságunk idején mégsem vagyunk egyedül, testvértelen árván a nagy világon, mint sokáig hittük. Valahol, nem is olyan messze, büszkén vallják a magyar testvériséget és tárt karokkal, nyílt becsületos szívvel várnak.

Útunk, közel 1500 km., végig olyan területeken vitt át, ahol egykor, még nem is olyan régen, vagy a magyar, vagy a török dicsőséget hirdette minden, ahol a mi fegyvereinket vonta ragyogásba a nap.

Összeszorult a szívünk, mikor láttuk, hogy Alföldünk drága földjét hogyan szentségtelenítik meg szerb martalóc-bocskorok, hogyan tüntetnek el mindent, minden felírást, minden kis jelt, ami magyarul szólhatna hozzánk, ami emlékeztethetne mindenkit, hogy „lesz még kikelet!”

Halkan, összebújva énekeltük el Zimony hidján szent Himnuszunk, vigyázva, hogy meg ne hallják a poroszlók. Könny csillogott mindnyájunk szemében, de nem a bánat könnyei, hanem egy szent esküvés megilletődöttségéből fakadó gyöngyszemek voltak ezek. Gyorsan elszaladt alattunk a holdfényben ragyogó ezüst folyó és berobogtunk az egykori végvárba, hazánk hajdani kulcsos kapujába, Nándorfehérvárra. A kalauzok pedig nagy hangon kiáltották: Beograd.

Megnéztük az ősi, véráztatta falakat, melyeken annyiszor lengett dicsőséggel a magyar lobogó. A városnak egy kis élénkséget csak a sok katoná, az egymást sűrűn követő őrzőjáratok és az éjszakai mulatók utcára szűrődő lármája kölcsönöz. A katonák itt is nagy csoportokban lepik el az állomást, akárcsak a megszállott területen, de itt már sok köztük a rongyos-szutykos, felszerelésük is sokkal hiányosabb. Élesen kivirít ebből a nagyobbára bocskoros hadból néhány gárda-huszár fényes lakkcsizmája, a mi huszárainkéről lemosolt ruhája.

Mennyivel másnak láttuk másnap Szófiát, annak rendezett, tiszta utcáit, modern épületeit. Minden fejlődni akarásról, szorgos

*) Előadás a Turáni Társaság 1925 március 30-i ülésén.

kezek munkájáról tett bizonytságot. Csak a város szép orosz-stilű bazilikája, a cirillbetűs felírások, az utcákon fel-feltűnő népviseletek mutatták, hogy Bulgáriában vagyunk.

Utazásunk harmadik napjának hajnalán pedig harsányan kiáltotta az ablaknál ülő figyelő: „minaret!” Török földre, az oszmánok dicső birodalmának második volt fővárosába érkezünk. A konstantinápolyi diákság két kiküldöttje fut elénk tárt karokkal, örömtől sugárzó arccal s magyarul mondják: „Isten hozott testvérek! Szervusz!” Többet nem tudnak, de ezt jól megtanulták. Majd meg kucsmás daliás törökök szállnak fel kocsinkra, olyan jó vidéki magyaros arcuk van! Török vasuti rendőrök, vonatunkat kísérik, hogy a görögök ne okvetetlenkedjenek a Törökországba utazókkal, mert még vagy két óra hosszat görög területen haladunk át. Valóban a következő állomásokon vonatunk mindkét oldalát nyolc-tíz szuronyos görög katona vigyázza, hogy görög vizum nélkül senki le ne lépjen görög területre, mert Kemál pasa azt is kivitte Lausanneban, hogy Görögországon át engedély nélkül lehessen Törökhonba utazni. De milyen szájalmasak ezek a görög katonák, foguk vacog a hűs reggeli szélben, bizony nagyon elnyűtt már rajtuk az angolok-adta köpönyeg, bakancsukból is ki-kikukucsál a lábuk. Puskájuk is ahány annyiféle; láttam Mannlichert meg Mausert is a sokfajta antantgyártmány között. S ők maguk is méltók felszerelésükhöz, görnyedtek, rogyanttérdűek, bizony megtagadná őket dicső Miltiádész és nagy Periklész, ha úgy véletlenül feltámadna.

Átmentünk a Maricán, hogy végleg török földre lépjünk. Uzunköprüben telve az állomás ránc várakozókkal, itt van az egész határőrség minden szolgálatmentes tagja, itt a kis falú apraja-nagyja és az állomás emeleti ablakából nagy, kíváncsi szemű török nők néznek le ránk, de fátyol nem takarja csinos arcukat. Kocsinkat egy-kettőre fellobogózták magyar, meg török zászlócskákkal, miközben gyakran mondták: „már egy hónapja várunk benneteket testvérek, és most úgy örülünk, hogy végre eljöttetek!” Még tíz óra hosszat ment vonatunk folyócskák, patakok kanyargó völgyeivel sűrűn szaggyátott dombos-hegyes vidéken, honnan az erdőt kiirtották először a bizánci hajóácsok s azután, még egy-két éve is a véres harcok egymást sűrűn felváltó vérzivatarai. A föld arculatán még ma is láthatók a nyomok: lövészárkok, gránátölcsérek és itt-ott drótsövények. A földek legnagyobb része parlagon hever, csupán vadászterületül szolgálván. Átrobogtunk Csataldzsa megvíthatatlan híres halálmezőin és Szan Sztefánónál megkezdődött diadalutunk; lányútitársainkat illatos virágcsokrokkal, minket pedig meleg üdvözlő szavakkal fogadtak a Konstantinápolyt megelőző állomásokon. De a legszebb jelenetek a konstantinápolyi nagy pályaudvaron játszódtak le. A fényesen kivilágított és magyar meg török zászlókkal feldíszített pályaudvart színültig megtöltötte a fogadásunkra összegyűlt tömege. Ismerősök és ismeretlenek, diákok, katonatisztek és polgárok ajkán dörgön hangzott fel a lelkes „jasa”, mikor begördülő vonatunkon Kemál pasa indulóját énekeltük. Mintegy feleletül a kivezényelt

katonazenekar a Himnuszt játszotta el tiszteletünkre. Kocsinkról nem tudtunk leugrálni, mert a lépcsőkről ölelő karok segítettek le, hogy aztán ismerőseink török szokás szerint megcsókolják mindkét arcunkat. Olyan volt ez az este, mintha sohasem akarna vége szakadni a lelkes ünneplésnek. Végre az egyik szálloda nagy termeibe vittek vacsorára. A zenekar itt is a Himnusszal fogadott, a magyar és török zászlókkal díszített falakon a bejáratnál szemközt zöld galyakkal övezve Horthy Miklós képe, átellenében pedig győzedelmes Musztafa Kemál pasáé. Másnap az összes lapok fényképeket hoztak megérkezésünkről és továbbra is minden nap kimerítően számoltak be programmunkról.

Bejártuk az egész várost, a Boldogság Kapuját, ahogy többek között nevezik, és igazán boldogok voltunk, hogy gyönyörködhettünk annak pompás fekvésében, megcsodálhattuk a Márvány-tenger hol kék, hol zöld színben játszó síma tükrét, túlsó oldalán a ködbevesző ázsiai partokat, az Aranyszarvot megszámlálhatatlan árbócerdejével, fűgén tovasikló töméntelen hajójával és csónakjával, sztambuli partján a fehérén fénylő minaretekkel. Oly karcsuak, oly finoman keskenyek a minaretek, ezek az égrenyuló karok, hogy az ember azt hiszi, az első szélvihar meghajlítja, mint a gyöngé nádszálat, vagy földre dönti menthetetlenül. Pedig százados köveik ma is szilárdak, noha szakadatlanul ostromolja épységüket a hideg feketetengeri szél, eső s a déli nap égető heve. Keskeny csigalépcső fut sötét keblükben föl a köcsipkés kosárig, honnan — negyven-hatvan méter magasból — naponta ötször hangzik föl a műezzinek ajkán az imára hívó ősi dallam csengő szava. A szent szózat végighömpölyög a hatalmas széles kupolák felett, melyeket bizánci mesterek, vagy valamelyik nemkevésbé kiváló török építész alkotott, átszáll a szelid hang az üzleti lármától zajos utcákon, bemegy a magas falakkal jól elzárt udvarokba, beröppen a Nagy-Bazár, a Csársi furcsa boltozatai alá, hogy parancsszavára mindenütt megálljon egy percre az igazhívők kezében a szerszám, kik leborulva dicsérik Allah nagy kegyelmét. Istenem, beh szép is innen a tiszta magasból a szennyes föld minden kicsiny zuga! A kis mecsetek, a hatalmas dsámik mennyire hasonlítanak egymásra és mégis mindegyikben van valami más, a többitől különböző. Az évezredes Aja Szófia erős falai, csodás kupolája még ma is rendületlenül, változatlanúságban állja soha meg nem szűnő harcát az enyészet lassan őrlő hatalmával. Változatlanul, csak az aranyos szentképeket tüntette el falairól a mohamedán puritánság és négy égbeszökellő karcsú minarettel tette még ékeesebbé. A Jeni Dsámi, az Új Mecset kövei is feketék már századok porától. Ortaköj, Dolma, Bahcse mecsetjeinek dús csipkézetű márványán pedig hófehér írással verődik vissza a nap.

Bejártuk a csodás szultáni paloták dús termeit, végigmentünk a drága szőnyegek felbecsülhetetlen értékű lágyan süppedő százain. A régi Bizánc erős köveiből épült Top Kapu Szeráj, dicsőséges győzők, hatalmas szultánok kincses palotája büszkén tekint alá Jusztiniánusz oszlopos lakának, letűnt idők megdőlt dicsőségének omla-

dékaira, melyek között ma a vasút dübörög. Múzeum lesz a hűvös termékből, így határozta azt el még V. Mehemed. Nem döntenek többé országok sorsáról a Kara Musztafáról nevezett szalonban, melynek falából örökös vízsugár csörgedez, hogy folytonos csobogása meghiúsítsa a leselkedő fülek áruló szándékát. S hová csak a hatalmas padisah léphetett be eddig, a Bagdad Szeráj aranyos bőrrel bevont kupolája alól idegenek kíváncsi hada fog elmélázni a kékes messzeségen.

A Jildizt még 1909-ben elhagyta egykori ura, az önkényes II. Abdul Hamid, száműzte őt a nemzet ébredése, erős élni akarása: az ifjú törökök mindent megújító mozgalma. De ez a tündérváros sem áll üresen, felhasználatlanul: a török vezérkar iskolája képez itten kiváló tiszteket. A háremekben nem csinosítja asszonyát nap-hosszat az odaliszkok bájos serege, hogy mindenható uruk gyönyörűséget leljen benne. Az első szultána tágas háremének ebédlőjében barátságos feketézés mellett lelkesülten beszélt nekünk az új Törökország nagy, szép terveiről egy életerőtől duzzadó ezredes. Az árnyas ligeteket, az aranyhalas tavak partját lassan felveri a gaz, de a török lelkekben szerte széles Törökhonban új kikelet virrad, új virágok fakadnak.

A legifjabb palotából, a hatvan éve épült Dolma-Bahcséból megszökött az árulónak bélyegzett VI. Mehmed szultán, aki elfogadta a szégyenletes sèvres-i békét, beleegyezett abba, hogy Törökország területének $\frac{2}{3}$ -át elveszítse, a megvíhatatlan Sztambul kapuit megnyitá és mikor az ifjú törökök a világháború egyik dicső tábornokának vezérlete alatt Anatolia szívében fegyverkezni kezdtek a drága haza földjére betört idegenek kiűzésére, csapatait azoknak rendelkezésére bocsátotta Kemál pasa ellen, de ezek a csapatok az ifjú törökökhöz állottak, hogy megkezdődjék egy heroikus küzdelem, hogy megmutassák az ellenség győzelemittas seregének: meggyógyult a beteg ember. Hatalmas lendülettel kialakult a hadsereg. Véres csatáinak rettentő veszteségei nem törték meg, sőt még lobogóbbá tették hazaszeretetének lángját, növelték haláltmegvető bátorságát. Küzdő soraik mögött pedig a háremek bezárt, féltve őrzött gyenge virágai letették a sűrű fátyolt, hogy jobban lássanak vérző sebeiket kötözni, fájdalmakat enyhíteni. Mások meg feláldozták ápolt bőrük puha finomságát: az új arzenálok megteltek dolgozó nőekkel, de ez nem volt még elég; nem félve a szállongó golyók haláltokozó zizegésétől, hátukon cipelték a municiót küzdő testvéreiknek s ha kihullt a férfiak kezéből a fegyver, keskeny ujaik ragadták meg azt. Itt tanulta meg minden török férfi igazán, hogy a nők nem csupán élvezetnyújtásra szánt kecses babák, hanem hozzájuk hasonló érző, gondolkodásra és cselekvésre képes lelkes emberek. Igazi bajtársaik a harcban s annál inkább a békés polgári tűzhelyeknél. Sorra felszabadultak a megszállott tartományok, városok, vagy inkább már csak füstölő romok, de három évi szakadatlan harc után az utolsó görög katona is eltűnt Anatolia ősi, véráztatta földjéről, s egyszerre megoldódott az égetően sürgető nemzetiségi kérdés és Konstanti-

nápolyból is kikotródtak az antantcsapatok. Velük szökött VI. Mehmed, félt talán a nemzet jogos haragjától. Angol fenhatóság és védelem szárnyai alá helyezte magát.

A népképviselői alapon összehívott egykamarás parlament nagy politikai átalakulást készített elő. Az Oszmán család 600 éves uralmának véget vetett, megszüntetvén a szultánságot. A kalifátust a szultánságtól különválasztva még egy ideig fenntartotta, de mivel csak kötelezettségeket rótt a török népre az egész muzulmán világgal szemben, később ez is eltörölte. A nemzetnek köztársasági alapokon új alkotmányt adott. A hálás haza képviselője Musztafa Kemál pasát a „gázi“ a „Győzedelmes“ melléknévvel tisztelte meg s az új köztársaság első elnökévé választotta. Kemál kimondotta az ifjú törökök szent célját magában foglaló jelszót: „Mi, törökök ezután öncélú nemzeti politikát akarunk folytatni független, fejlődő, szabad hazában!“ Megkezdődött a felébredt Törökország újjáépítése és ezzel egy új Konstantinápoly kialakulása.

A nemzet fővárosának mindig a nemzet hű tükrének kell lennie, mert amilyen a fej, annak gondolkodásmódja, céljai, törekvései és cselekedetei, olyanná fog idomulni az egész nemzet. Konstantinápolyról pedig mindig az a szólás járta: „Aki ismeri Konstantinápolyt, az nem ismeri Törökországot.“

A város külső arculata: utcái, épületei a legtarkább képet nyújtották és nyújtják ma is. Bizánc fénykorából való emlékekkel telve a város, melyek részben érintetlenül, vagy átépítve ma is állják ezeréves harcukat az idő kérlelhetetlen vasfogával, mely előbb-utóbb mégis csak győzni fog, részben pedig az enyészet szomorú sorsának adták meg magukat, hogy romjaik felett tudósok vitatkozzanak, mi célt is szolgálhatott egykoron, vagy, ami még rosszabb, széthulló köveikből új épületek emeltessenek. Isztambul és Üszküdar, a két török negyed érdekes utcáiban jellegzetes faházak állanak hosszú sorfalat. Ablakaikat sűrű farács takarja el, olyanok ezek az ablakok, mint félig lehunytt óriási szemek, melyekbe nem nézhetünk be, de amelyek talán titkon megfigyelik minden mozdulatunkat. Én is kinéztem e rácsfátyolos ablakok mögül és élveztem a láthatatlanul láthatás kellemesen megnyugtató érzését. De aki egész életén át csak ilyen rostély mögül nézhette a nagyvilágot, bizony nagyon is kalitkában érezhette magát. Ezek a régi faházak ma mindjobban kivesznek. Ritkítják soraikat a nagy tűzvészek, mint az 1918-i is volt, amelyik mintegy 4000 házat követelt lángjai martalékaul a Fatih és Akszeráj kerületekben. Ahol pedig egyszer a vörös kakas pusztított, ott nem szabad többé fából építkezni. A sűrű tűzpusztításoknak köszönhetette a saját házában egyedüli úrként lakó török, hogy megismerkedhetett a lakásrekvirálás gyönyöreivel. A leégett területekre mind nagyobb és nagyobb rajokban átszivárog Galatából és Perából az európai mintájú kő- és vasbetonházak sokszor bántóan izléstelen táborra, elcsúfítván a város jellegzetesen keleti arcát, lassú megsemmisítéssel fenyegetvén azt. Egy segítség lehet csak: minden újnak a régi török stílus jegyében kell megépülni!

Lakossága is vegyes. A török, akárcsak mi magyarok, sohasem bántotta meghódított népek nyelvét, hitét, engedte, hogy az szabadon éljen, fejlődjék tovább. Ma már keserű tapasztalatok árán rájöttek, hogy milyen nagy veszedelmeket rejt magában az ilyen jószívű engedékenységg. A régi Bizánc egykori urai is megmaradhattak a meghódított városban. Kultúrájuk is megtarthatta irányát, azaz tovább hanyatlott. A görögök és örmények erősen megszorodtak. És most, a megszállás alatt ugyancsak kimutatták foguk fehérét, örökös árulással, mindenben ártani akarással köszönték meg a törökségnek, hogy Mehemed-el-Fatih szultán harcosai megkönyörültek ősükön és meghagyták életüket. A felszabadulás után itt is kezdetét vehette a tisztító munka. Teljes erővel folyik a Balkánon maradt törökök és a törökországi görög nyelvű lakosság kicserélése. A város lélekszáma ez ugyan csökkentőleg hatott, a kereskedelmi élet is megérzi, de mindezt nagyon megéri a nagy megtisztulás, hiszen csupa legkevésbé sem kívánatos, örökké alattomosan ellenségeskedő elemről szabadulnak meg ezáltal. Konstantinápoly nagyjelentőségű piaca, ahol Európa, Ázsia és Afrika termékei adnak találkoztat egymásnak, a bankok többsége, majdnem teljesen az ő kezükben volt és van részben ma is. A gazdasági élet útóereire a kevés számú és így annál fontosabb vasútvonalakra pedig az európai nagyhatalmak gyarmasító politikája tette rá kezét. Minden megkaparintható koncesszió elnyeréséért versenyre keltek egymással a nagy külföldi pénzcsoportok, de ha a mélyére nézett a dolognak valaki, láthatta a háttérben csöndesen meghúzódó hatalmi törekvéseket. Mi sem természetesebb, hogy a pénzforrások, a vagyon birtokának biztos érzete a politikai hatalom megszerzésére csábította az idegeneket. Igyekeztek mindenüvé elhelyezni egy-két emberüket, folytonosan, nagy mesterkedésekkel, különböző ürügyekkel szították a számos nemzetiség között az elégedetlenkedést, a véres lázadásokat, nemcsak Konstantinápolyban, hanem az ország legeldugottabb zugaiban is, akárcsak a mostani kurd felkelést a moszuli határ közelében. Ha pedig valamelyik pasa joggal a körmükre talált koppintani, telekürtölték az egész világot rettentő keresztény-üldözések hireivel. Ezek a hírek pedig mindig nagyon jó alkalomnak kínálkoztak, mindig megadták a jogcímet arra, hogy szorongatott hittestvéreikről közbelépjen valamelyik zsákmányra éhes, magát az elnyomottak önzetlen barátjának nevező hatalom. Most pedig, kiköszörülve a százötven éven át elszenvedett sok csorbát, a törökség függetlensége teljes, az ország tekintélye kifelé újra a régi nagy és súlyosan esik latba minden szava. A haladást, a világgal való lépéstartást belülről folytonosan rossz szemmel néző ó-török párt, az ulemák, a hodzsák és imámok tábora is eltűnt. Ez azonban nem jelenti az izlámtól való elfordulást, a hitetlenséget. Ma is szomjas lélekkel merítenek a Korán mélységeiből. Jól tudják és fiaiknak is megtanítják, hogy hit nélkül nagy dolgot alkotni és alkotás után megtartani nem lehet.

Gyors léptekkel közeledik az az idő, mikor a török egyetemek is nevelnek majd világhírű tudósokat és minden kis anatóliai falú-

ban ott lesz a műveltség egy-egy buzgó magvetője. A régi egyetemre az angolok hindu katonákat szállásoltak be, kik bizony sok mindent tönkretettek. De ezek az épületek már szűkekké is lettek arra, hogy a diákság megnövekedett számát magukba fogad hassák. A kormány az Angorába költöztetett minisztériumok üresen hagyott tágas palotáit aligha bocsájthatta volna nemzeti szempontból háládatosabb célra, mint hogy az egyetemek megsokasodott tanári karát és diákságát, kik között szép számmal vannak minden fakultáson tanulni vágyó nők is, helyezte el bennük, hogy majdan tudásának erejével küzdjön annak a török félholdnak soha el nem halványuló dicsőségéért, melyért pár esztendővel ezelőtt még fegyverrel kezében ontotta drága ifjú véré. De nemcsak az egyetemekre van gondja a kormánynak, hanem szép új iskolák emelkednek a régi medreszék helyén, melyek világos tantermeiben, levegős lakószobáiban nevelkedik a modern haladással mindenben lépést tartva, de ősei hitéhez hűen ragaszkodva Törökország bájos virágoskertje, jövő reménysége. A lányok is mind nagyobb számmal keresik fel a gazdagon felszerelt leánygimnáziumokat és tanítóképzőintézeteket. Legkedvesebb emlékeim között fogok mindig megemlékezni arról a két szép délutánról, mikor két leányiskola bájos tanítványai láttak szívesen minket, magyar testvéreket, kedves vendégül. Arcuk szépségét szabadon láthattuk, mosolygós két szemük nem takarta fátyol, csak fejüket kötötte át egy habfehér muszlin kendő. A török nőnek ma már nem kell tizenhárom éves korában felöltöni a világos, falusias „jasmakot”, melynek fátyla a szemeknek kis rést hagyott, sem a fekete, vagy más sötét színű dominóhoz hasonlatos „csarsafot”, hogy konstantinápolyi szigorú szokás szerint, teljesen láthatatlanná tegyék egész lényüket. Három török női típust láthatunk a város utcáin; vannak, kik mindenben európaiaknak akarnak látszani, ruháikat Páris híres mesterei tervezték. Mások öltözete szintén mindenben európai, de a fényűzést kerüli, hajkoronájuk köré pedig színes selyemfátyolból kis turbánfélét csavarnak. Kevesen akadnak s mindjobban apad a számuk azoknak, kik még most is a régi öltözékhez ragaszkodnak és arcukat láthatatlanná teszi a sűrű fátyol. A többnejűség régen divatját multa már s a harem közel fél százada nem jelent egyebet a család női tagjainál, kik rokonférfin kívül mással egy szót sem válthattak. A nők előtt nyitva áll ma minden pálya s ha hűek maradnak az izlám szent törvényeihez, a dekadencia ellen örökre védve lesznek. Török család nem jár el a bárókba s mulatókba, melyek ugyancsak egymást érik Perában, de a levantei nőnek kedvenc szórakozóhelyei ezek. Nyilvános táncsal egybekötött estélyekre is csak nagyon ünnepélyes alkalmakkor mennek el férjük oldalán, de a táncolók közé igen ritkán és nagyon rövid időre állnak csak be, szívesebben beszélgetnek a kis asztalok körül édességeket szopogatva. De a tiszteletükre az ottani magyar követség, a konstantinápolyi prefektus és az egyetemek által rendezett fényes, de teljesen alkoholmentes estélyeken szép számmal jelentek meg török hölgyek is, különösen nagy számmal az egyetemi hallgatónők és nagy

ígyekezettel és nem kevesebb ügyességgel tanulták a csárdást, ami nagyon megnyerte tetszésüket. Ma már el lehet menni látogatóba török családokhoz is s ami pár esztendeje még lehetetlenség számba ment, a család nőtagjaival együtt cseveghet az ember a gazdagok képekkel és más modern tárgyakkal díszített pompás szalonjaiban és a kevésbé tehetősök finom szőnyegekkel és koránból vett szent mondások szépen hímzett tábláival teleaggatott falu kedves szobácskáiban, de itt is nagyon megnézik, igen erősen megválogatják azt, akit házukba, körükbe bebocsátanak.

Sokan azt hitték, kár volt Konstantinápolyt, ezt a gyönyörű fekvésű várost halálra ítélni, mikor a fővárost Angorába helyezték át, melynek természeti szépsége korántsem vetekszik Konstantinápolyéval, de nemzeti lelkének szépsége, ereje messze fölülmulja azt. De Konstantinápoly nem pusztulhat el, zálog erre a nagyszerű, Istenadta fekvés, a természet gazdag ajándéka, a tündéri Boszporusz, melyen végighajózáván egészen a Fekete-tengerig, partraépített pompás villák, nagyszerű köskök, melyek lábát a hús hullámok lágyan simogatják, árnyas ciprus- és olajfaligetek közt halad a hajó. S az utas szívében felébred a vágy: beh jó is volna mindig itt lakni a természet dédelgetett kedvencének ölén. További fejlődésének biztosítéka még Oroszország talpraállásával újból fellendülő élénk kereskedelme.

A kormány főtörekvése ma odairányul, hogy biztosítsa új közlekedési utak teremtésével a mezőgazdaság fellendülését, a kiaknáztatlan kincsek feltárását. Lázasan munka folyik az egész országban s ha elkezdődik a kikristályosodás korszaka, csodákat fogunk láthatni.

Büszkén vallhatjuk a velük való vérrokonságot, ők ma a világ legnemzetibb nemzete, telve vannak forró élni, alkotni, dolgozni akarással, bennük van a legtöbb, a legbiztatóbb ígéret egy szebb jövőt illetőleg. Ők a munka harcosai s Allah bizton mellettük lesz, mert szereti a tettek embereit. Az ő történetük nagy vonásaiban, vázában annyira hasonlatos a mieinkhez; bárcsak mostan követnők példájukat. Csak tanulhatunk tőlük s amit tőlük tanulunk, az elesettségekben biztatni, erőt fog adni.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A II. finn-ugor kulturkongresszus.

Az 1924 június végén Tallinnban lefolyt rendkívül sikerült testvéri összejövetelről lapjaink és folyóirataink már beszámoltak, de nem mulaszthatjuk el, hogy róla e helyütt is meg ne emlékezzünk, különösen turáni szempontból. Az I. kongresszuson (1921) határozatba ment, hogy e szellemi találkozó minden harmadik évben meg fog ismétlődni s ott nyomban örömmel vették tudomásul a résztvevők, hogy a II. kongresszus Észtország fővárosában, Tallinnban lesz.

A tallinni kongresszuson Finnországból 250, a vendéglátó Észtországból 900, s hazánkból a szegedi egyetem földrajzi expedíciójának 35 s a Mefhosz küldöttségének 30 tagjával együtt 67 résztvevő volt jelen.

Magyar részről előadások voltak: gróf Klebelsberg Kunó miniszterünk Önagyméltóságától, Csekey István dorpáti egyet. tanártól *Bán Aladártól* és *Ozorai Frigyes* főigazgatótól. Ezenkívül dolgozatokat küldtek be: Kornis Gyula egyet. tanár, Péch Aladár főigazgató és Nevelős Gyula min. o. tanácsos. Az idő rövidsége miatt e nagyértékű dolgozatok nem kerülhettek felolvasásra s így közlésük a megjelenendő Kongresszusi Könyv feladata lesz. Finn és észt részről 5—5 előadás volt.

Nagy örömet keltett a kongresszus tagjai között miniszterünk szellemi részvétele, mellyel fényes bizonyosságát adta a rokonnépek kulturája iránti érdeklődésének. „A magyar középiskolák reformjáról” szóló, mély gondolatokban gazdag értekezését a kongresszus élénk érdeklődéssel fogadta annál is inkább, mert mind az észteket, mind a finneket mostanság intenzíven foglalkoztatja a középiskolai reform. Miniszterünk dolgozatának alapeszméje, hogy bármennyi átalakítást kíván is a haladó korszellem, sohasem térhetünk le a történeti alapról s nem vethetjük el a múlt becses tanulságait. A magyar középiskola százados fejlődésében számos nagy értéket adott, amelyeket nem mellőzhetünk ez iskolafajunk reformjában. A történeti és a naturalisztikus világnézet küzdelmének nem szabad végletekbe mennie, hanem a közös emberi érdek szemmel tartása mellett kímélnie kell a nemzeti kultúra alapjait.

Csekey István a külföldi tudományos intézetek szervezéséről sok személyes tapasztalaton alapuló tanulságot foglalt rendszerbe. Dolgozatának nagy hasznát láthatjuk, midőn a turáni népeknél kölcsönösen felállítandó ily intézetek megszervezésére kerül sor. *Bán Aladár* a turáni kérdésről tartott előadásában ismertette a turáni mozgalom történetét s különösen a Turáni Társaság működését. A turánizmusnak rokonnépeinknél csak úgy szerezhetünk híveket, ha turáni népek elnevezés alá csak a faji és nyelvi kapcsolatban álló népeket sorozzuk. A tisztán földrajzi alapon nyugvó osztályozás annyira tág keretben mozog, hogy konkrét eredményre nem vezethet.

A finnek közül a kongresszus elnökének, *M. Pesonen*-nek és *Jahnsson* professzornak előadását kell turáni szempontból kiemelnünk. Pesonen az északi turáni vagyis a finn-ugor népek kulturális közösségéről érekeztet. Klasszikus szépségű beszédét a jelen számunkban ismertetett Fenno-Ugria folyóirat közli. Jahnsson a

finn középiskolákról értekezve arra az eredményre jut, hogy a turáni eszme terjedésének Finnországban főakadálya az, hogy a tiszta finn nyelvű tanintézetek még ma sem részesülnek az állam részéről olyfokú támogatásban, mint a svédnyelvűek. Az utóbbi intézetekből kikerülő ifjúság pedig természetszerűleg nem lesz valami lelkes híve a turánizmusnak.

Az előadásokon kívül az észti sajtóban számos cikk jelent meg, melyek a turáni eszme terjedésének nagy fontosságára rámutattak s hangoztatták, hogy a nemzeti kultúra szempontjából kívánatos, hogy ne csupán a finn-ugor népek közötti viszony ápolására törekjenek intézkedések, hanem az összes turáni népek közötti kapcsolatok fejlesztésére és megszilárdítására is.

A 3 napig tartó tanácskozásokat záró-ülés rekészttette be, melyen a jövő kongresszus előkészítő bizottságát választották meg s kimondották, hogy a harmadik kongresszus, a magyar kormányának gróf *Teleki Pál* által mélyhatású beszédben a megnyitó ünnepélyen előterjesztett meghívása folytán, 1927 nyarán *Budapesten* lesz. A kongresszus előkészítésének alapelveiről már 1924 őszén értekezlet is volt gróf *Teleki Pál* elnökölete alatt. Hisszük, hogy a budapesti kongresszus minden tekintetben méltó folytatása lesz a helsinki és tallinni kulturtalálkozóknak.

B. A.

Jókai- és Madách-ünnep Finnországban.

Ismeretes, hogy Finnország az 1922. év őszén fényes ünnepekkel adózott Petőfi emlékének. Az irodalmunk iránt akkor ébredt érdeklődés nem aludt el. Bizonyítéka ennek egyrészt az, hogy azóta *Manninen Ottó* tollából két kötet remek Petőfi-fordítás jelent meg a finn könyvpiacra, másrészt az a tény, hogy legutóbb ismét két szép irodalmi ünnepel áldoztak finn testvéreink a magyar géniusznak.

A Magyar Külügyi Társaság irodalmi és művészeti osztálya 1925 január havában emlékirattal fordult a Finn Irodalmi Társasághoz és az Észti Irodalmi Társasághoz kérve, hogy nagy írónk, Jókai centennáriumának emlékére irodalmi ünnepséget rendezzenek. Az emlékiratoknak meg is lett a kívánt eredménye, mert a Finn Irod. Társ. már február havában róttá le a nagy regényíró iránt a kegyelet adóját, az Észti Irod. Társ. pedig ez év április havában gazdag műsoru Jókai-ünnepséget rendezett Tartuban.

A helsinki ünnepség Jókai születésnapján, február 18-án volt a Finn Irod. Társ. üléstermében este félnyolc órai kezdettel. A finn irodalmi és társadalmi élet színejeva megjelent ez alkalommal s lelkesen tüntetett a magyar nemzet mellett. A megnyitó beszédet a világhírű tudós, *Krohn Károly* egyetemi tanár mondotta. Az ünnepi előadást finn nyelven *Faragó József* tartotta Jókai életéről és írói működéséről, Petőfi-költeményeket szavalt *Räsänen Ilmari*, a finn nemzeti színház tagja s magyar dalokat énekelt a nálunk is jól ismert *Sailo Helga* asszony *Boros Olga* zongorakiséréte mellett. Mint a finn lapok írták, az összes számok nagy tetszést arattak s különösen lelkesítőleg hatott Kaarle Krohn beszéde, melynek fordítását az illusztris szerző engedelmevel itt közöljük:

„A Finn Irodalmi Társaság ma üli a nagy magyar író, Jókai Mór századik születésnapját, hálásan gondolva arra a hatásra, melyet az ő művei tettek a mi népünk szellemi fejlődésére. Midőn a „Finn Képeslap” első évfolyamában 1873-ban megjelent „A pünkösdi király” c. elbeszélése, fogalmat adott az nekünk arról a büszke nemzeti jellemről, mely az egyszerű csikóst arra képesítette, hogy mint egyenértékű ember jelenhessék meg a főrangnak körében. Őt évvel ezután ismer-

kedtünk meg az Uj földesur c. regényével s ugyanez alkalommal a szerző életrajzával. E művek megmutatták nekünk, mily lángolóan szeretik a magyarok hazájukat, melynek függetlenségéért életüket is szívesen feláldozták; — oly áldozat ez, mely csak szabad népek kiváltsága s amely még akkor nekünk, finneknek elérhetetlen volt. S a Jókaitól nyújtott szemléltető oktatás ragyogó példát varázsolt elénk arról, hogy a fegyverrel legyőzött s az erőszaktól leigázott nép is szabad és hajthatatlan maradhat lelkében. A magyar nemzetnek e küzdelemben való diadalmas helytállása vigaszt és reményt ébresztett bennünk a legsötétebb megpróbáltatások idején. Büszké voltunk hatalmas rokonunkra, melynek Európa ügyeiben súlyos szava volt. Gyönyörködtünk nemzeti kulturájában, mely magasra emelte nyelvének és hagyományainak lobogóját.

A sors azonban kegyetlenül lesújtott a magyarra. Láttuk bukását a világháboruban s megrohanva az uralma alá tartozott nemzetiségektől; láttuk a nemzetközi kommunizmus ígája alatt s a mi a legmegrendítőbb volt, hazája testét véresen megcsonkítva. De mindezt kibirta rendületlen nemzeti érzésének segítségével, mely egy táborba szólította a különböző felfogású hazafiakat, elsimitotta a mély szakadékokat s bizalmat ébresztett; mint Jókai említett híres regényében, az iránt, hogy a pusztító áradás után új termés sarjad s a romokból új erődök támadnak.

Jelenleg több okunk van, mint bármikor, tisztelni és gyönyörrel nézni Jókai nemes nemzetét. Jókai mondotta: „Te, magyar népem, olyan vagy, mint a kagyló, mely szenvedése folytán szüli a gyöngyöt.” Azok az irodalmi gyöngyszemek, melyeket Jókai műveiben hátrahagyott, a férfiasan átszenvedett megpróbáltatás idején termettek. Az a nép, amely akkor a maga sorsának kovácsa tudott lenni, most is fog magának új életet kovácsolni, amellyel majd még mélyebb barázdákat vág az irodalom termőtalajába, mint azelőtt. De a fölkelő fényesebb csillagok sohasem fogják elhomályosítani Jókai emlékét, melyet ma egész Magyarország hálással ünnepel.”

Alig pár napra ez ünnepség után a finn főváros közönsége újabb tanujelét adta, hogy együttérez a magyar testvéréppel. Február 23-án a Nemzeti Színházban nagysikerű *Madách*-est volt, melynek előkészítésében a főérdem *Csekey Istváné*, a dorpáti egyetem tanáraé volt. Az ő lelkes leírásából vesszük a következő részleteket.

A két emeleti prosceniumpáholyról a finn és a magyar lebegők omlottak alá, ugyanezek díszítették az előcsarnokot is, körülölvélve egy művészi plakátot, amelyen magyar motívumú keretben magyar ruhás leány tartja *Madách* lantját, amelyet egy finn népviseletű leányka megkoszorúz. Az eszme és a kivitel két lelkes, fiatal magyar iparművésznőtől, Erney Magdától és Molnár Máriától eredt, kik a helsinki képzőművészeti iskolában dolgoznak.

A műsor a magyar himnusszal kezdődött, amelyet, valamint később a Rákóczi-indulót, egy észt népdalt, Liszt 2. rapszodiáját, a Szózatot és a finn himnuszt, a politechnikum zenekara adott elő. Ezek közé ékelődtek a következő számok: *Eero Salola* finn recitátor Petőfi-verseket szavalt, *Väinö Sola*, a finn operaház tagja, magyar népdalokat énekelt, amelyeket zongorán fia kísért; *Helga Sailo*, a hírneves finn énekesnő pompás magyar ruhában s zengzetes magyar kiejtéssel népdalokat és kurucnótákat énekelt, amelyekhez ugyancsak magyar ruhában *Boros Olga* látta el a művészi kíséretet. *Madách* életrajzát és „Az ember tragédiáját” *Faragó József* méltatta kifogástalan finn előadásban, *Csekey István* pedig rövid finn nyelvű üdvözlés után bemutatta németül „Állambölcseleti elemek *Madách* Ember tragédiájában” című tanulmányát.

Az est befejező része volt az Az Ember Tragédiájának római színe, melyet Manninen Ottó remek fordításában a Nemzeti Színház művészei adtak elő nagy sikerrel. A kísérezőnét Toivo Haapanen egyet. magántanár szerzette.

Az est után *Niklander* kereskedelmi tanácsos, magyar konzul vendégül látta az összes közreműködőket. A tiszta jövedelem a tartui Magyar Tudományos Intézetnek s részben a felállítandó helszinkii intézetnek jutott.

Megemlítjük, hogy ugyanez alkalommal Csekey István még két előadást tartott Helszinkiben: „a finn-ugor népek és a turáni mozgalom” és „a magyar államélet főjelenségei a szent korona elmélete szerint” címmel. Mindkét előadás fényes sikerrel járt s nagyban hozzájárult a finn-magyar kulturális kapcsolatok megszilárdításához.

Fennotil.

A Magyar Nippon Társaság.

A Japánban járt magyarok és a Magyarországon járt japániaiak megvalósították régi tervüket, hogy a két rokon nép érintkezésének szorosabbra való fűzése végett külön társaságba tömörüljenek. Az 1924 június 1-én megalakult „Nippon Társaság” elnökévé választották: *Szentgály* Antalt, ügyvezető-igazgatóvá *Mezey* István dr.-t, titkárrá *Pogány* Sándor Gábort. Megválasztották az elnöki tanács tagjait is és sok kiváló japáni tudóst és tisztet tiszteletbeli tagnak. A társaság diszelnöke *Shousuke* Akatsuka japáni követ lett.

Az új Társaság 1924. évi október hó 29-én tartotta első előadó estjét, amelyet *Kertész* K. Róbert államtitkár megnyitó beszéde vezetett be. A megnyitó beszéd vázolta a Társaság megalakulásának szükségességét, a japáni nemzet kulturális fejlődését és a magyar-japáni kapcsolatok ápolásának hasznos voltát.

Utána *felvinci Takács* Zoltán múzeumi igazgató tartotta meg a japáni nemzeti művészetről szóló előadását, amelyben a japáni festőművészet történetét és főbb jellemvonásait ismertette, majd a jellegzetesen japáni iparművészeti ágak fejlődését rajzolta. Előadását a *Hopp* Ferenc keletázsiai múzeum tulajdonában levő értékes tárgyak bemutatásával illusztrálta. 1925 február 28-án *Kovács* Karap Ernő „Japán és a turáni kérdés” címen tartott előadást, melyben kifejtette, hogy Japán pozíciójának biztosítása érdekében az „Ázsia az ázsiai népeké” elvet hangoztatva a turáni népek megnyerésén buzgólkodik. Ezzel szemben a magyarság érdeke az, hogy a turáni népekkel nem politikai, hanem kulturális és gazdasági kapcsolatokat létesítsen.

A Magyar Nippon Társaság 1924. november 25-én nagysikerű művészeti estélyt is rendezett a Vigadó nagytermében. A társaság meghívásának eleget tett a bécsi japáni követség is s *Ohtaka* S. dr. követségi titkár által képviseltette magát. A rokon népek diplomáciai képviselői közül számosan megjelentek. A japáni kolóniát *Sawayame* S., a Nagasaki-Bank igazgatója, *Imaoka Dsuicsiro* tanár és *Hyrano Kunatosi* dr. képviselték. Ott voltak azonkívül *Cholnoky* Jenő, *Bán* Aladár, *Szécsi* Gy. Jenő, *Paikert* Alajos és még igen sokan. Az estélyt *Szabolcsy* Erzsébet prologja nyitotta meg, melyet *Szécsi* Böske, a Magyar Színház művésznője szavalt el. *Szentgály* Antal, a Magyar-Nippon-Társaság elnöke tartalmas és érdekes előadást tartott a japáni zenéről. „Japániai és magyarok” címen *Mezey* István dr. tartott még érdekes előadást, *M. Nosti* Elza japáni népdalokat mutatott be s elénekelte a Pillangó kisasszony nagy áriáját. *Demény* Artur ugyancsak a Pillangóból és a Bánk bán-ból énekelt. *Stankiewicz* Anni, az ismert zongoraművésznő japáni dalokat játszott, *Simonffy* Margot tomboló siker kíséretében japáni verseket tolmácsolt meleg ér-

zéssel Szombati István fordításában s Vikár Béla Nippon című versét mondotta el. Feltűnést keltő pontja volt az estnek a kis *Felvinci Takács* Alicenak hegedűjátéka, japáni dalokat, Aggházi Esthangulatát és Koessler magyar táncait adta elő nagy sikerrel. A közönség melegen ünnepelte az előadókat, akiknek a figyelmes japáni kolónia virággal kedveskedett.

Török ifjak tanulmányi kirándulása Magyarországon.

1924 október hó 15-én diszes közönség éljenzése között futott be a Keleti pályaudvarra a bukaresti gyorsvonal, mely a Mefhosz meghívására hazánk tanulmányozására érkezett 48 török diákot, köztük 7 diákkisasszonyt, hozta Budapestre.

A berobogó vonatot, a török himnusz fogadta, melyet az első honvédeknek játszott. A török testvéreket a kövekezők üdvözlötték: *Walter Elemér* a külügyminiszter nevében, a főváros nevében *Purébl Győző* tanácsnok, a kultuszminiszter részéről *Somogyi Béni* titkár, a Turáni Társaság nevében *Pröhle Vilmos* egyetemi tanár, a Mefhosz részéről *Schreiber Jenő*. Az üdvözlésekre a török egyetemi ifjuság elnöke, *Kiamil Achmed* válaszolt megköszönve a meghívást és a lelkes fogadtatást.

Az első napon délelőtt a Turáni Társaság diszülésen fogadta a diákokat, melyen *Hüszrev* bej követ és *Münif* bej főkonzul is megjelent a követtség és főkonzulátus tagjaival együtt.

Pekár Gyula elnök francia nyelven üdvözölte a vendégeket. A török diákság most tette meg az első lépést arra a közeledésre, amely kulturális szempontból döntő hatású lesz a két nemzet jövőjére. Egykor a török kultúra a magyarral ölelkezve Erdélyt tündérországgá tudta varázsolni. Reméljük, hogy a testvéri együttműködés a jövőben ismét melegebbé lesz a kultúra terén.

Ezután *Hüszrev* bej üdvözölte a török ifjakat. Öszinte köszönetet mond *Pekár Gyulának*, majd lelkére köti a török ifjuságnak, hogy azt a testvéri előzékenységet, amelyet Magyarországon tapasztaltak, majdan hasonlóval viszonozzák. *Tóth Lajos* államtitkár a kultusz-kormány nevében ígerte, hogy mindenképen segítségére lesz a török tanulmányutnak és a Magyarországon tanulni szándékozó török ifjuságnak. *Kiazim Izmail* orvostanhallgató válaszolt ezután az üdvözlésekre: „A török ifjak boldognak érzik magukat, hogy megértő szeretetre találtak és remélik, hogy az a munka, amelyet a két nép a tudomány és művelődés terén tesz, mindkét nemzetnek javára fog szolgálni.”

17-én, pénteken a Turáni Társaság előadást rendezett a török egyetemi hallgatóknak, melyen *Némelh Gyula* egyetemi tanár tartott török nyelven előadást, melyben a török nyelv és irodalom kutatásainak multjáról és jövő feladatairól beszélt. *Nadzsi Szubhi* Budapesten tanuló török ifju Magyarországot legújabb történelmét ismertette.

A török vendégek megtekintették Budapest nevezetességeit és kulturintézményeit. Számos megvendégelésben volt részük. Teát adtak tiszteletükre: a török követ és neje a követésen, a Gellért-szálló márványtermében a székesfőváros, melyen Foch Ede, Vajna Ede és Werner Ferenc voltak a házigazdák. Társasvacsorát rendezett a Gellért-szállóban a Mefhosz külügyi osztálya.

A török diákok meglátogatták a Hoffher és Schrantz gyárat, ahol *László* vezérigazgató tartott szakszerű magyarázatot és a Fővárosi élelmiszer üzemeket, ahol Vajna Ede és Foch Ede tanácsnokok kalauzolták őket. Mindkét alkalommal barátságos lakoma fejezte be a látogatást.

Két kellemes kiránduláson is résztvettek vendégeink. Voltak Visegrádon a M. F. T. R. hajóján, ahol a hajózási társaság vendégei voltak és Lacházán, ahol a MANSz lacházi csoportja rendezett sikerült mulatságokat.

A török diákok küldöttségét fogadta Magyarország kormányzója is. A kormányzó ur mintegy félóraig közvetlenül elbeszélgetett a török diákság képviselőivel a török-magyar kapcsolatokról és törökországi emlékeiről.

A Turáni Társaság részéről tanulmányi látogatásaikon állandóan kísérték a török testvérm nemzet ifjúságát Bán Aladár alelnök, Marzsó Lajos főtítkár, Szécsi Gy. Jenő igazgató és Rüblein Kamill titkár. Elszállásolásuk magyar családoknál történt.

Október 26-án megható bucsuzás után a Kemál-induló hangjai mellett indultak el a kedves vendégek hazájuk felé.

Társaságunk e helyen is hálás köszönetét tolmácsolja úgy az ellátó családoknak, mint a magyar kir. kormánynak, a székesfővárosnak, a M. F. T. R.-nak, az összes hatóságoknak és mindazoknak, kik a török ifjúság kalauzolásánál segítségére siettek.

Kalevala-est.

Tavaly volt az első Kalevala-est Budapesten a Turáni Társaság finntesztintézetének rendezésében. Az idei Kalevala-ünnep különösen fényes és meleg volt a budapesti intelligencia és társadalmi előkelőségek részvételével. A Turáni Társaságtól és az Egyetemi Énekkaroktól rendezett nemzeti ünnepen megjelentek József és József Ferenc főhercegek, Saxlehner Ödön finn főkonzul, Yrjö Liipola finn konzul, Zsilinszky Gábor észt konzul, Perczel Armand tábornok, a török és bolgár követség képviselői, a budapesti finn és észt kolónia tagjai teljes számban, Németh Gyula egyet. tanár és neje Sebestyén Irén, Imaoka japáni tudós, Paikert Alajos, Péch Aladár főigazgató, Széchi Gy. Jenő, dr. Marzsó Lajos stb. A műsort az Egyetemi Énekkaroktól előadott finn himnusz vezette be, melyet a közönség állva hallgatott végig. A megnyitóbeszédét Pekár Gyula elnök mondotta. A turáni eszme — mondotta az elnök — immár nem ábránd, hanem élő valóság. A finnek ott fenn a messze északon részt vesznek a déli testvér minden bújában és örömében. Petőfi, Madách, Jókai ünnepein kigyulnak az emlékezés tüzei az északifény honában s bárati kéz nyúl felénk, hogy megszorítsa harcban elfáradt kezünket. Mi e mai esttel koszorút akarunk fonni a messzire szakadt turáni rokon homlokára, aki a szellem, a költészet emléknapiján üli állami létének, szabadságának diadalmas ünnepét! Az ünnepi előadást Bán Aladár alelnök, a Kalevala Társaság tagja tartotta. A beszéd végezte után az Egyetemi Énekkarok énekelték Pacius „Finn dal” és Sibelius „Csónakut” című remek kompozícióját. Az est második része teljesen a finn költészetnek, zenének és dalművészetnek szolt. Biscara Betta művészi megértéssel és őszinte melegséggel énekelt néhány finn népdalt s Kilpinen „Elhervadt az én rózsám” és Sibelius „Az esthez” című nagyhatású szerzeményeit. Környey Paula megértő elmélyedéssel szavalt el öt finn költeményt Bán Aladár fordításában. Legjobban tetszettek: a finnek legnagyobb nemzeti költőjének, Kivi Eleknek sötéthan-gulatu rapszodiája, Életunalom s a világhírű tudós, Krohn Károlynak Rényi Ferenc c. balladája, mely a magyar szabadságharc egy megrázó epizódját énekli meg. A finn zeneművészet három gyöngyét, Järnefelt és Sibelius szerzeményeit mutatta be meglepő virtuózitással a fiatal, nagyjövőjű hegedűművész, Felvinczi Takács Alice. Az Egyetemi Énekkarok Kereszty Jenő szakavatott vezetésével újabb két finn dallal fejezték be a műsort. A magyar Himnusz hangjai mellett oszlott szét a százakra menő ünnepő közönség, lelkében a magas kulturájú északi rokon nép művészetének hangulatával.

Jelen számunk Irodalom rovatának „Hat világrész” c. cikkébe értelemzavaró sajtóhiba csuszott be. A 7. sor után kimaradtak e szavak: „A Mount Everest ostroma. Irta Lambrecht Kálmán, XVI. sz.”

D. J. Szinnyei: Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft. Zweite, verbesserte Auflage. 1922. Sammlung Göschen, 463. — Szinnyei József 1910-ben írta e kis összefoglaló művet, azon célból, hogy röviden, de minden lényeges adatra kiterjeszkedve megismertesse a finn-ugor nyelvtudomány egész területét. Főérdeme e műnek a világos rendszer s a minden kritikát kiálló megbízhatóság. A kiváló szerző, ki ma a finn-ugor nyelvészetben európai szaktekintély, csupán oly adatokat vesz fel e művébe, amelyek már átmentek a szakbírálat rostáján. E kiadás megtartja az elsőnek rendszerét, de az anyagot kiegészíti a tizenkét év óta elért újabb eredményekkel. A könyvet ajánljuk mindazok figyelmébe, kik legközelebbi rokonaink, a finn-ugor népek nyelve iránt érdeklődnek s tisztába óhajtanak jönni nyelvünk ősi elemeinek mivoltával.

Stein Aurél: Indiából Kinába. 134 oldal, 21 ábra, 2 térkép. Atheneum 1921. Fordította *Halász Gyula*. Jeles hazánkfia eredetileg angol nyelven megjelent e munkájában harmadik — az előző kettőt jelentőségében, de különösen gazdag gyűjteményanyagában számottevő mértékben meghaladó — belsőázsiai utját írja le.

1913—16 között, amikor honvédjeink már a Kárpátokban verekedtek a veszedelmesen előnyomuló orosz hadsereggel, ő 2 éven és 8 hónapon át járta expedíciójával a Takla-Makán homoktengerét, a Lop-Nor sóborította vidékét, mintegy 18.000 kilométernyi távolságot bebarangolva. Utjáról 182 láda régiség-gyűjteménnyel tért vissza. (Első expedíciójának csak 12, a másodiknak pedig 96 láda gyűjteményanyag volt az eredménye!)

Megkapó írói készséggel és a tudós alaposságával adja e közel 3 évig tartó utazásának s annak eredményeinek színes és hű leírását. Száraz tudományosság nélkül nyújtja mindazt, ami a kutatómunka iránt érdeklődő művelt közönségnek élvezetes és tanulságos olvasmány lehet. A magyar fordításnak külön értéke még Stein Aurél tömör, áttekinthető életrajza, melyet a fordító avatott tolla bevezetőül nyújt.

„Hat világrész” címen *Halász Gyula* földrajzi író, társaságunk rendes tagja szerkesztésében a „Világirodalom” kiadvállalat a múlt év folyamán figyelemreméltó könyvsorozatot indított meg. Célja ennek keretében tudós kutatók és felfedezők küzdelmes munkásságának, expedícióinak eredményeit, világjáró utazók színes utleírásait szórakoztató és egyben hasznos olvasmányként közreadni.

A sorozat egyes köteteit a kiadvállalat gyors egymásutánban jelentette meg, úgy, hogy ma, aránylag rövid idő elteltével, már a 20. kötet fekszik előttünk.

A Himalája legmagasabb csúcsainak megmászása minden idők izgalmas problémája volt. Meghódításáért több-kevesebb szerencsével régóta folyik a küzdelem, különösen az utolsó években. Ez expedíciók időrendbeli, színes képét nyújtja a szerző e művében a tudós alaposságával, de egyben az újságíró eleven tollával is, olyannyira, hogy lelkileg szinte magunkat is benne érezzük egy-egy expedíció küzdelmes munkájában. Pedig — mint az író szerényen megjegyzi: — „Ez a könyv a

napisajtó szülötte. Ugy készült, hogy éveken át figyelemmel kísértem a világsajtónak korunk egyik legnagyobb szabásu expedíciójára vonatkozó hireit... Az érdekes anyagot az expedíciók hivatalos jelentései alapján revideáltam." Bár az expedíciókban ő maga részt nem vett, leírása mégis élettől lüktet, részleteiben számos helyen élményként hat. Azt véljük, hogy egy, a rendelkezésre álló száraz adatok alapján megírt munkának ez legfőbb értéke.

Ném mulaszthatjuk el e helyen kifejezni azt a reményünket, miszerint e sorozatot szerkesztő tagtársunk bizonyára módot fog találni arra, hogy a „Hat világ-rész”-nek legalább egy kötete a nagy magyar utazók és tudósok (Reguly, Körösi Csoma, Széchenyi, Lóczy, Zichy I. stb.) viszontagságos ázsiai kutatásait, maradandó becsű eredményeit ismertesse meg. Enélkül a „Hat világ-rész”, mint *magyar* kiadványsorozat, aligha lehet teljes.

Szécsi J.

Akseli Gallen-Kallela: I. Csevegések szürkületkor. 221 l., 280 képpel, W. Söderström, Porvoo, 1924. Ára 120 finn márka.

A múlt évi finn könyvpiacnak egyik legjelentősebb eseménye volt a Kallela-könyv. Ez a könyv nemcsak mint grafikai remekmű, hanem mint irodalmi alkotás is figyelmet érdemel. A művész először 1917 tavaszán gondolt arra, hogy összegyűjti és kiadja azokat a rajzokat és vázlatokat, amelyeket a diszkiadású Kalevala tervezése közben készített. Közben kitört a finnek szabadságharca és ő is bevonult a lapuai védősereghez és mint szanitéc járta a frontokat, vagy elhagyott hotelszobákban rajzolt tervek az új finn állam pénzeihez, zászlóihoz és kitüntetéseihez. Hosszu téli estéken pedig gyertyafény mellett lelkesen és tüzes viták közt mondta el művészi élményeit és ötleteit. Egy ügyes gyorsíró lejegyezte szavait és így született meg ez a pompás könyv.

Közvetlenül és élénk színekkel festi Gallén-Kallela ezekben a beszélgetésekben gyermekkorát és azokat a hatásokat, amelyek akkor olyan mélyen belevésődtek fogékony lelkébe. Ezek között egy külön fejezetet szentel: „A népünk arca” címen azoknak a benyomásoknak, amelyekből megszülettek a Kalevala hőseinek alakjai.

Ezekben a sorokban benne lüktet a művész örök vágyódása az elérhetetlen messzeségű szépségek után. A messzivágyás és a hazai természet lenyűgöző, marasztó ereje küzdenek egymással a lelkében, mikor ezeket írja: „Ugyanakkor, mikor a lelkemben megvillannak a távoli országok izgató képei, valahonnan az agy sötét rejtekeiből elősurran egy másik kép a csöndes otthonról. Az őserdő kellős közepén hullámfodros és tajtékos szegélyű tó. A tó partján egy kis rozoga kaliba. Vadászó héjja kering a világos kék levegőben és előttem egy kiszáradt bolyhos fenyőről egyenként hullnak a tülevelek a habos fővényre.” Érezni, mikor együtt ünnepel a természettel, hogy a „lelke egyszerre bejárja a mérhetetlen mélységet és a végzetlen magasságot.”

Legérdekesebbek az egyes képek megszületéséről elmondott emlékek és az utolsó fejezet, amelyben a művész merészen szembeszáll a modern kor tétován tá-molygó művészetével és a folyton teremtmő, fejlődő renaissance-ot állítja elérendő mintaképül a jövő művészete elé.

260 szöveggép és 20 színes reprodukció kíséri a szöveget. A színek tiszták és az eredeti festményeknek híven megfelelnek, a rajzok közül pedig nem egy finom és mély vonásaival remekművekkel vetekszik.

Weöres Gyula.

Magyar—finn—észtfolyóirat. Finn- és Észtországban régóta hangoztatták az illetékes körök oly folyóirat alapításának szükségességét, amely a három művelt finn-ugor nemzet közötti kulturális érintkezést fejleszti s teret ad az erre vonatkozó gondolatok kicserélésének és a fölmerülő tervek megbeszélésének. Ennek az orgánumnak feladata minden életrevaló, jóirányú kezdeményt elősegíteni. Emellett teret nyit e nemzetek irodalmi, művészeti és tudományos eredményeinek ismertetésére, méltatására s ezáltal a finn-ugor géniusznak dicsőséget és megbecsülést szerez más népcsoportok körében is. A régi óhajnak megfelelőleg a múlt nyáron Tallinnban lefolyt II. finn-ugor kongresszus kimondotta, hogy ilyenmő folyóirat megindításáról gondoskodik. A gondolat megvalósítását a finnországi „Rokonnépek Szövetsége” vette kezébe s január hóban meg is indította a folyóiratot „Fenno-Ugria” címen a magyarbarát írónak, Pesonen Mátyás helsinki főtanfelügyelőnek szerkesztésében. A szerkesztésben ezenkívül még részt vesznek: Engelberg Ráfael író mint helyettes szerkesztő, továbbá Jotuni Alfréd geográfus, Sailo Alpo szobrászművész, Loimaranta György államtitkár, Grünthal Vilmos az észtfelv nyelvfőelőadója a helsinki egyetemen s Faragó József Finnországban tartózkodó magyar egyetemi hallgató. A folyóirat első száma 80 oldalnyi terjedelemben és illusztrálva már meg is jelent. Tartalmas cikkeket olvashatunk benne a finn-ugor kultúra közös kérdéseiről. A 2. szám már 1925 május havában napvilágot lát. A folyóirat szívesen fogad magyar szakemberektől is cikkeket a finn-ugor népeket érintő kérdésekről s azokat honorálja is. Hirdetéseket a lap szintén elfogad mérsékelt díjazásért. A könyvalaku folyóirat számonként legalább harminckét oldalnyi terjedelemben, illusztrációkkal ellátva egyelőre évenként négyszer jelenik meg magyar, finn és észtfelv nyelven. Az előfizetési ár: egész évre postai szállítással együtt ötvenötezer magyar korona. Az előfizetések és a lapnak szánt közlemények Bán Aladár dr. címére küldendők; „Turáni Társaság, Országháza VII. kapu” megjelöléssel, ki azokat a szerkesztőség felkérésére Helsinki-be juttatja.

U. T. Sirelius: Die Herkunft der Finnen. Helsinki. Druckerei des Staatsrates 1924. Rövid, világos összefoglaló munka a legkiválóbb finn etnográfus tollából. Mindössze 77 l. in 16° ebből is 72 fénykép és 1 térkép —, de minden mondatnak és minden képnek megvan a súlya és helye az egész mű tömör fölépítésében. Amellett nem száraz és adatokkal tulterhelt. A finnság őstörténetét, az ősi finn-ugor egységből szerteszét hulló népek fejlődését és jelenlegi műveltségi állapotát érdekes, friss képekben vetíti elénk a szerző. A nyelvtudomány, a néprajz, antropológia, történettudomány legújabb eredményeinek segítségével bevilágít az ősrakonsági kérdések minden zugába és nagy összefoglaló gondolatokba illeszti be a finn-ugor faj életének minden problémáját.

Vezető gondolata: harc a nemzeti önállóság és magasabb kultúra kivívásáért a környező szlávassággal szemben. „Völker, welche ein nationales Leben zu führen gewillt und fähig sind, auch das Recht dazu haben müssen.” (74—5 l.) Mennyi életerő és szívósság tartotta meg és pezdítette új életre minden összeomlás után a finn fajt. Csak a mordvinok elszánt lázadásaira utalok Novgorod, majd Moszkva ellen, amelyek a XI. századtól a XVIII. végéig lépten-nyomon követték egymást (50—54 l.) és végül e nép teljes szétszóródására vezettek. De a többi finn-ugor nép történetének emelkedő és hanyatló, összekapcsolódó és szétbomló hullámzásában is mindig egy közös, irtóztatos végzet árnya sötétlik: az orosz veszedelem.

Sirelius kis munkájának gerincét az őstörténeti és történeti rész teszi, ezt kiegészíti egy bevezető rész, amely vázolja a néprajz s egyéb tudományok törté-

netét Finnországban azután áttekintést nyújt a finnség kulturális színvonaláról, számáról és testi méreteiről, — képeken bemutatva a különböző finn-ugor típusokat, — a néprajzi részben behatóan ismerteti a foglalkozás, lakás, ruházkodás, szokás, mythos és népköltészet sajátos megnyilvánulásait a finn-ugor népeknél, megjelölve mindenütt a közös és ősi elemeket röviden és meggyőző képanyaggal.

A magyarok a *finnség* történetében csak a legősibb és legtávolabbi kapcsolatokban szerepelnek. A történelemben nem sok az érintkező pont, így csak a néprajz nyújthat lényegbevágó egybevetéseket, — melyeket talán egy részletesebb munkában még jobban ki fog aknázni a szerző. — Kár, hogy a legújabb finn archaeológiai kutatásokról (pl. A. M. Tallgren: Itäbaltikunnan esihistoriallisista kansallisuusoloista, Suomi V. sorozat 2. rész 330—47) nem emlékezik meg, pedig ezek szintén erős támaszpontjai a finnség őstörténetének. *Weöres Gyula.*

Sokat kell újra tanulunk. A „Turán” 1923. évi III—IV. számában ismertették Karácsonyi János nagy munkájának „A magyar nemzet őstörténetének” megjelent füzetait. Azóta a munkával már többen is foglalkoztak; így Márki Sándor jeles tudósunk a *Magyarság* 1925. jan. 25. számában hosszabb cikkben méltatja Karácsonyi püspök könyvét, magáévá tévén Hunfalvy Pál jelszavát, hogy „sokat kell újra tanulunk.” De a nemzet nevelése szempontjából nem tartja helyesnek, ha a tisztán tudományos történelem kedvéért a mult megismeréséből kizárnók az érzést, képzeletet, esztétikát s mindazt, ami meg nem változtatja, de vonzóbbá teheti az igazságot s fiainkban felköltheti a történelmi érzéket.

Pethő Sándor a *Magyarság* 1925. február 8. számának a *Sokat kell újra tanulunk?* című vezércikkében szintén Karácsonyi püspök könyvével foglalkozik, azt összevetvén Márki Sándor cikkével, odanyilatkozik: „hogy egy nép miképen állja meg helyét a maga történelmi hivatásának küzdelmeiben s mekkora ellenállást tud tanusítani a reá súlyosodó csapásokkal szemben: az nem annyira attól függ, hogy mit tud, hanem inkább attól, hogy mit hisz magáról.” Ezt a hitet épen a mai szomorú helyzetünkben mondja a legnagyobb történelmi erőnek.

Magunk részéről is teljesen egyetértünk a mi Márki Sándorunk intő szavaival, hogy: „Úgy ahogy ő (Karácsonyi) megállapította, hogy a legalább öt részre szakadt Kárpátalját a magyarok egyesítették, úgy állapíthatjuk meg mi, hogy erős történelmi érzékben nevelt nemzetünk így egyesítheti újból a napjainkban szintén öt részre szakadt országot.”

De erre valóban sokat kell újra megtanulnunk.

M. L.

Ungarische Jahrbücher. Herausgegeben von Robert Gragger (Walter de Gruyter & Co. Berlin und Leipzig) 1923. 3., 4. — Gragger Róbert honfitársunk, a berlini egyetem tanára kitűnő folyóiratával megbecsülhetetlen érdemeket szerz a magyar tudomány eredményeinek föltárása által a külföldi tudományosság számára. Az előttiünk fekvő két testes füzet a nagyértékű értekezéseknek és kisebb közleményeknek, ismertetéseknek gazdag sorozatát tartalmazza. A 3. füzet értekező cikkei ezek: Bálint Hóman: Geschichtliches im Niebelungenlied; St. Egyed: Die heutigen staatsrechtlichen Einrichtungen Ungarns; Desider Pais: Die altungarischen Personennamen; Andr. Alföldi: Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien. A 4. füzet főbb cikkei: Eugen v. Balogh: Die gesammelten Werke des Grafen Stephan Tisza; Andr. Alföldi: az előbb említett dolgozat folytatása; Arthur Weber: Maria Theresia auf dem Pressburger Reichstag; Florian Holik: Die erste gelehrte Gesellschaft in Ungarn. — Itt említjük meg, hogy az „Ungarische Bibliothek” harmadik sorozatának első köteteként 1923. évben megjelent (ugyancsak Gragger szerkesztésében) a

„Bibliographia Hungariae” 1. része, mely a magyar történelemre vonatkozó nem-magyar nyelvű forrásművek jegyzékét tartalmazza korok és tárgyszerinti rendszeres egybeállításban 1861—1921. évekre terjedőleg. E hézagpótló mű nélkülözhetetlen mindenkinek, aki a magyar történelemmel tudományosan akar foglalkozni. Ugyanott kapható, ahol a fentebb említett folyóirat.

Kőrösi Csoma-Archivum, I. k. 4. szám. Szerkeszti Németh Gyula. A Kőrösi Csoma-Társaság folyóiratának e legújabb száma hat igen gazdag tartalommal jelent meg. E számba önálló cikket írtak: Takács Zoltán, Gombocz Zoltán, Melich János, Pais Dezső, Moravcsik Gyula, Kmoskó Mihály, Darkó Jenő, Munkácsi Bernát, Czebe Gyula és Györffy István. Mindegyik cikk sok érdekes adatot szolgáltat a turáni tudomány számára. E szempontból kiemeljük Darkó „Zur Frage der urmagyarischen und urbulgarischen Beziehungen” és Moravcsik „A hunok taktikájához” c. dolgozatát. A folyóirat szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, I. Bercsényi-utca 10. III. 3.

Finn-magyar kulturkapcsolatok címen tartott előadást Bán Aladár 1924. október 3-án a Szent István Akadémiában. Előadásában megrajzolta e kapcsolatok keletkezésének és fejlődésének egész történetét a XVIII. század végétől napjainkig. Az érintkezés eleinte csupán nyelvészeti térre szorítkozott, de csakhamar bevonták a munkába a szépirodalmat, sőt a jelen század első évtizedében a képzőművészetet is. A fejlődésnek leghatalmasabb eszközei a háromévenként megismétlődő kongresszusok, az egyetemi nyelvtanári állások és a diplomáciai képviselő kölcsönös kiépítése. Az akadémia elhatározta, hogy a két nemzet közti kulturkapcsolat fejlesztése érdekében irodalmi téren minden tőle telhetőt megtesz.

HIREK.

Szinnyei József és Vikár Béla finn kitüntetése. Finnország köztársasági elnöke Szinnyei József egyetemi tanárt és Vikár Béla író, a nemzetgyűlés nyugalmazott elnöki főtanácsosát a finn *Fehérrózsarend tisztikeresztjével* tüntette ki ama szolgálataik elismeréséül, melyeket a két illusztris férfi a magyar és finn nemzet között való közeledés érdekében évtizedek óta kifejtett.

Kajanus Róbert, egyetemi tanár, európai híró finn zeneszerző és dirigens, az 1924. február 25-iki filharmónikus hangversenyen bemutatta művészetét a magyar zeneértő közönségnek. Kajanus Helszinkiben született 1856-ban. Zenét tanult előbb otthon, majd a lipcsei konzervatóriumban, utóbb Párisban és Drezdában. 1882-ben megalapította a filharmóniai társaságot Helszinkiben, amelynek ma is dirigense. 1885-ben orkeszteriskolát, 1888-ban pedig orkeszterkórust is alapított. Európában igen sokfelé szerepelt mint dirigens, így Lipcsében, Drezdában, Berlinben, Szentpétervárott, Turinban, Krisztiániában, Kopenhágában, Stockholmban, Rigában, Tallinnban, Párisban stb. Egész zenekarával is többször ellátogatott külföldre. 1897-ben kinevezték a helszinkii egyetem zeneprofesszorává. A filharmónikus zenekarnak, a zenekari iskolának és a kórusnak megalapításával a finnországi zenekultúrának hatalmas lendületet adott. Mint dirigens nemcsak megismertette hazájával az egész külföldi zeneirodalmat, de viszont a finn zenét is ismertté tette Európában sok dirigálása és egész zenekarával tett külföldi utazásai által. A zeneszerzőket a nemzeti karakternek mennél fokozottabb mérvben való felhasználására és kidomborítására serkentette. Sokoldalú munkálkodása mellett még mint zeneszerző is nagy munkásságot fejtett ki. Írt szimfóniákat, szimfoniákat, két finn rapszódia, kantátákat, dalokat, zongoradarabokat stb. A magyarokkal való nyelvi és különösen lelki rokonságnak nagy megértője, aki a künn megforduló magyar művészeket és törekvéseiket fáradhatatlan buzgalommal és szeretettel karolta fel és így bátran lehet a finn-magyar zenei kapcsolat megalapítójának is tekinteni finn részről. A professzorral együtt érkezett hozzánk *Alma Kuula* énekművésznő, a korán elhunyt kiváló finn zeneszerzőnek, Toivo Kuulának özvegye s *Ilmari Hannikainen* zongoraművész. Az est sikere méltó volt az alkalomhoz. A Turáni Társaság finn és magyar színekkal ékes koszorúval tisztelte meg a nagy mestert.

Fehér Géza dr. egyetemi magántanár. A közoktatásügyi miniszter Fehér Géza dr. középiskolai tanárnak, a szófiai Magyar Intézet vezetőjének, a Tisza István tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karán „A bizánci történelmi irodalom filológiai feldolgozása” című tárgy köréből egyetemi magántanárrá történt képesítését jóváhagyóan tudomásul vette és őt ebben a minőségében 1924 decemberében megerősítette.

Gróf Apponyi Sándor v. b. t. t. kir. tárnokmester, a kiváló bibliophil, ki igen értékes könyvtárát a Nemzeti Múzeumnak adományozta, 1925. évi április hó 18-án lengyeli kastélyában elhunyt. Apponyi Sándor gróf, a magyar nemzet egyik legnagyobb maccenása, társaságunknak alapítása óta rendes tagja volt.

Bolgár ifjak tanulmányutja Budapesten. 1924 augusztus 6-án 26 bolgár diák érkezett a fővárosba, hogy gyáriparunkat tanulmányozza. Az ifjak a ruszcsuki ipariskola növendékei voltak B. *Bizsov* igazgató vezetésével. Hat napot töltöttek a fővárosban, mely idő alatt *Vig* Albert min. tanácsos és *Blockner* Gyula ipariskolai igazgató szakszerű vezetésével dr. *Marzsó* Lajos főtktár és *Rüblein* Kamill titkár kíséretében több gyárat megismertek. Mindenütt szíves vendégszeretettel fogadták az ifjakat, kik Budapest nevezetességeinek megtekintése után könnyes szemmel szálltak hajóra, sok szép emléket és gazdag tapasztalatot vivén magukkal.

Az észti hölgyek a Gyermekvédő Ligának. A múlt évben (1924) hatvanmillió korona adomány érkezett a magyar gyermekek üdültetési akciójára, mint az észti hölgyek által gyűjtött adomány. Az észti társadalom minden igyekezetével azon van, hogy szeretettel ápolja a két nemzet közötti testvéri viszonyt. Már a múlt évben azzal a tervvel foglalkozott, hogy néhány száz magyar gyermeket vendégül lát országában, ezt a tervet azonban vasuttechnikai akadályok miatt megvalósítani nem lehetett. Az erre a célra alakult bizottság, mely *Hellat*, akkori észti külügyminiszter feleségének elnöklete alatt állt, *Aino Kallas*nak, a londoni észti követ feleségének kezdeményezésére gyűjtést indított. A gyűjtés eredményét *Jungerth* Mihály észtországi magyar ügyvivő közvetítésével a külügyminisztériumnak küldötték meg. Az Országos Gyermekvédő Liga az észtországi magyar követség útján halásan köszönte meg a nagyjösszegű adományt, mely újabb bizonyítéka az észti nemzet irántunk érzett testvéri szeretetének.

Jubiláló finn író. Az egész Finnország lelkesen ünnepelte 1924 őszén a nagy népszerűségnek örvendő, köztisztelteben álló novellairónak, Vilho *Soini*-nek 70. születése napját. Novellái közül több jelent meg magyar nyelven, részben napilapokban, folyóiratokban és a családi könyvtár Ezertó országából című kötetében, *Bán* Aladár fordításában. A *Turáni Társaság* igazgatótanácsa megleghangú levélben tolmácsolta a magyar nemzet üdvözlét az ősz írónak, aki szép levélben köszönte meg a megemlékezést.

Gróf Teleki Pál Moszulba utazott. A Turáni Társaság társelnöke, *Teleki* Pál gróf, mint a népszövetség döntőbíróóságának tagja, 1924 őszén Konstantinápolyon át Moszulba utazott. Teleki résztvesz a döntőbíróági ülésen, amelyen a moszuli területek hovatartozandóságáról fognak dönteni.

A Budapesten zenei körökben jól ismert zeneművész testvérpárnak, *Hannikainen* Arvo és Ilmari-nak atyja, a hírneves zeneszerző és zenetanár, *Hannikainen* Péter Helszinkiben 1924 október havában 69 éves korában tüdőgyulladásban meghalt.

A finn köztársaság kormánya *Bán* Aladár dr. igazgatónak a finn védősereg érdemkeresztjét adományozta, elismerésül azokért az érdemekért, melyeket a kitüntetett a finn hadügynek és a finn nemzeti hadseregnek Magyarországon való ismertetéseivel szerzett.

Az észtországi kommunista puccskísérlet. 1924. dec. 1-én reggel fél hat és nyolc óra között vagy 200 főből álló kommunista banda 5—10 főnyi csoportokban merész támadást intézett Tallinnban (Reval), az észti fővárosban a legfontosabb állami intézmények ellen. Az egész támadás azonban oly kilátástalanul ment végbe, hogy reggel nyolc órára már a reguláris csapatok mindenütt helyreállították a rendet.

Miként megállapították, a puccs vezetői Oroszországból jöttek át s vagy százan lehettek. Jórészt innen odamenekült kommunisták, akik odaát nem tudtak meg-

felelően elhelyezkedni. Hozzájuk több orosz kommunista is csatlakozott. Hogy mennyire egyedülálló volt vállalkozásuk, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy *a talini munkásság egyáltalán nem csatlakozott hozzájuk*. Reggel korán a munkások kettő kivételével megjelentek valamennyi gyárban, s a katonaság és rendőrség az első pillanattól fogva a legpontosabban teljesítette kötelességét. Az ész szabadságharcból oly népszerűvé vált *Laidoner* tábornokot a kormány még a reggeli órákban valamennyi haderő főparancsnokává nevezte ki.

A támadásnál a köztársasági elnök személye is komoly veszedelembe forgott, akit adjutánsának *Schönberg* kapitánynak, személyes bátorsága mentett meg. A betörő banda ugyanis lefegyverezve az őrséget, egyenesen az elnököt kereste, aki szobáról-szobára hátrált, bezárva maga után az ajtókat. Ezalatt adjutánsa felöltözetlenül kiugrott az ablakon s az őrtállók golyózápora közt futott segítségért. Egy páncélautóval való hirtelen megérkezése mentette meg az államfőt.

Ellenben az áldozatok közt volt *Kark* közlekedési miniszter, akit a felkelők lelőttek. Kivüle négy tiszt, 1 katonai tisztviselő, 2 kadét és 3 közlegény esett el. A kommunisták közül 120 jutott fogságba, akik közül 37-et statáriálisan halálra ítélték s *az ítéletet azonnal végre is hajtották*. A kormány táviratilag rendelte el nyomban az ostromállapotot.

Laidoner tábornok ébersége és mély belátása hamarosan helyreállította az ország rendjét és nyugalomát. Diktatori állásáról január elején lemondott s a hatalmat az új kormánynak adta át. Észtország azóta tovább halad a tiszta nacionalizmus útján s nemzeti érzésekben megerősödve erős öntudattal munkálja a szebb jövő biztos alapjait.

Madách-est Észtországban. 1924 március 16-án a rokon észet nemzet fényesen sikerült ünnepséggel áldozott nagy költőnk centennáriumának. A *Pöld* Péter tartui egyetemi tanár és *Jungerth* Mihály tallinni magyar ügyvivő követ védnöksége alatt az észtországi Magyar Intézet javára rendezett irodalmi est teljes erkölcsi és anyagi sikert hozott. Megnyitóul az Egyetemi Vegyeskar két magyar dalt adott elő, azután dr. *Virányi* Elemér egyetemi lektor észt nyelven előadást tartott Madách költszétéről kimutatva Az ember tragédiájának nagy, általános emberi értékeit. Az előadás iránti érdeklődést fokozták a vetített képek, melyek *Zichy* Mihály művészi illusztrációit mutatták be. *Vásárhelyi* Zoltán óriási tetszés mellett néhány magyar kompozíciót hegedült, majd *Csekey* István egyet. tanár mély gondolatokban gazdag előadást tartott az Ember Tragédiája államtudományi eszméiről. Ugyancsak ő magyar nyelven mutatott be egy részletet az E. T.-ből, amelyet *Janno M.* észt nyelven is elszavalt. *Lakyné Schusztter* Matild zongorajátéka után a magyar himnusz zárta be a műsort.

A kirgizek eredete. A Körösi-Csoma Társaság 1924 október 31én tartott ülésén *Ligeti* Lajos értékes tanulmányt olvasott fel a „Kirgiz nép eredetéről”. A kirgiz a legrégebbi török népnemek közé tartozik, már a Krisztus előtti második században emlegetik a kínai évkönyvek a hunokkal kapcsolatban. Eredete összefügg a régi török államszervezettel; épp úgy, mint az oguz, eredetileg törzsi egységet, majd egész törzset jelentett. A török, mongol törzs- és népnemeknek egész csoportja van, mely ugyanebben a névadási szokásban leli magyarázatát.

Török-magyar testvéri est Berlinben. A berlini török egyetemi hallgatók 1925 február 7-én barátságos estet rendeztek magyar kollégáik tiszteletére a Török klub helyiségeiben. Ez az est két testvérnemzet baráti összeölelkezésévé szélesbült az ott megjelentek nagy számánál és a törökség előkelő képviselőinek részvételénél.

fogva. A törökség részéről ott volt *Kemaleddin Sami* basa, berlini török nagykövet és *Ajaz Iszháki* a tatárság szellemi vezérének élén a berlini tatárság színe-java s vagy 50 török egyetemi hallgató. A magyarságot *Kramolin* konzul, az *Ungarisches Institut* és a *Collegium Hungaricum* tagjai, valamint a *Bund Ungarischer Hochschüler* képviselték. *Ekrem Riza* németül meleg szavakkal üdvözölte a magyarokat. Az üdvözlést *Rásonyi Nagy* László, a *Collegium Hungaricum* tagja köszönte meg török nyelven. Hangsúlyozta a két nemzet testvériségét és közös céljait s kifejezte a magyarság ama vágyát, hogy az összes törökök és tatárok mennél előbb visszanyerhessék szabadságukat. Ezután *Kemaleddin Sami* jellemezte a törökség sorsdöntő küzdelmeit az új, jobb jövőért. *Kemaleddin pasa* katonaember, a *Kemál*-féle legutóbbi török függetlenségi harcban a kisázsiai török front centrumának volt parancsnoka. Beszédét törökül mondotta el, melyet *Zübéir Hamid*, a budapesti egyetemen magyar doktorálust szerzett fiatal török tudós tolmácsolt magyarul. Ezután ének- és zeneszámok következtek. Egy török diák *Sejk Samil* híres táncát járta el *Samile* kaukázusi urleány zongorakiséréte mellett. *Meriän* kazáni diák-kisasszony *Mozart*-ot játszott nagy megértéssel. *Mehemed* baskir pásztorsípon eredeti baskir népdalokat adott elő; a török diákok pedig cserkesz és török nemzeti dalokat énekeltek, köztük *Musztafa Kemál* himnuszát. A magyarok részéről *Prohászka* Lajos, a *Collegium Hungaricum* tagja *Liszt*-et játszott *Rásonyi Nagy* csellós partnerével. Majd magyar népdalokat adtak elő *Bartók* és *Kodály* átírásában, igen nagy sikerrel. Aztán a *Collegium Hungaricum* tagjai magyar népdalokat énekeltek *Rásonyi Nagy* csellókíséréte mellett és végül *Kemaleddin* nagykövet kívánságára, a magyar himnuszt, melyet az egész közönség néma megilletődéssel hallgatott végig.

Ekkor a nagykövet ismételten hangsúlyozta a török-magyar testvériséget, amely — mondotta — nem külső, üres szólam csak, hanem valóság; Magyarország éltetésével fejezte be a szép estét miután *Farkas* Gyula lelkes szavakban köszönte meg a meleg, testvéri ünnepet.

Antti Aarne, helsinki egyetemi tanár, a folklór világhírű művelője 1925 febr. 5-én meghalt 57 éves korában. Halála nagy veszteség nemcsak nemzetére nézve, hanem az egész tudományos világra, mert működése valósággal korszakalkotó volt a népköltéssel foglalkozó tudományban. Több, mint száz műve közül némelyik új utat tört s nevét világszerte tiszteltté tette. A népmesék és mondák vizsgálatában óriási szorgalmával felölelte egész Európa, sőt Ázsia néphagyományait is s kimutatta e szellemi termékek vándorlásának és egymásrahatásának általános emberi törvényeit. A *Krohn* Gyulától megalapított földrajzi módszernek egyik legkiválóbb művelője és tökéletesítője volt. Halála nagy veszteség a turáni kultúrtörékvésekre nézve.

A Magyar Külügyi Társaság külpolitikai és népszövetségi szakosztályának 1925 febr. 12-iki ülésén, melyen *Pekár* Gyula elnökölt, *Bán* Aladár tartott előadást a turáni kérdéssel. Az utóbbi időben sok különféle felfogásról tanuskodó cikk jelent meg a lapokban a turánizmusról, ami arra vall, hogy e kérdésben még nem alakult ki egységes nézet. Kétségtelen, hogy a magyar nyelv finn-ugor nyelv s a nép zöme finn-ugor és török elemből alakult, amint ezt *Hermann Ottónak* a mai magyarságon végzett vizsgálódásai kétségtelenné teszik. Az előbb említett két népcsoport tehát kétségtelenül rokon a magyarral. De ezeken kívül nagy valószínűséggel rokonaink közé számíthatjuk a keletázsiai népek egy részét és a japánit, amelyet több hírnévessel nyelv tudós az ural-altáji népcsoportokhoz számított. Turáni jelzővel illetjük tehát a magyarral nyelvi és faji rokonságban álló népeket. A művelt turáni népek feladata komoly tudósokat nevelni, kik nyelvészeti és embertani alapon kiderítsék és pontos-

san megállapítsák a rokonság fokozatait. E munkásság mérhetetlen haszonnal fog járni a magyar tudományosságra s a nemzeti öntudat fejlődésére. Az előadó ezután rámutatott arra a mozgalomra, amely a turáni eszme szolgálatában nálunk és a külföldön megindult. Különösen a Turáni Társaság működése hagyott e téren mély nyomokat. Az eszme realizálása körül főérdeme volt *Paikert* Alajosnak, a Társaság első ügyvivő alelnökének. Az előadás, amelyhez többen hozzászóltak, az elnök zárószavaival ért véget. Ez előadásnak mintegy folytatása és kiegészítése volt *Barátosi Balogh* Benedek március 10-iki előadása a turáni politika kérdéseiről. Az előadó sok érdekes adatot mondott el keletázsiai utazásának gazdag tapasztalataiból. Ez előadáson dr. *Horváth* Jenő egyetemi tanár elnökölt.

A török nemzetiség helyzete Bulgáriában. Hogy a kisebbségi jogokat becsülettel meg lehet adni a nemzetiségeknek, élénken mutatja Bulgária példája. Bulgária sem tisztán nemzeti állam, mert hiszen körülbelül 600.000 főnyi török lakja, tehát a lakosság egyhatoda külön nemzetiséghez tartozik. A szófiai *La Bulgarie* című francia nyelvű napilap 1925 február 24-iki számában érdekes cikket közölt a bulgáriai törökök helyzetéről. A cikk szerint a törökség összefüggő tömegekben az ország északi és déli részében lakik, egyébként mindenfelé el van szórva az országban. Jórészt mezőgazdasággal foglalkozó vidéki lakosság, de van bizonyos kulturosztálya is már: tanárok, orvosok, újságírók, kereskedők és iparosok stb. Az ügyosztály adatai szerint a bulgáriai törökök részére 2112 iskolát tartanak fenn, ebből 31 gimnázium, 9 papképző intézet és egy magasabb teológiai akadémia, végül pedig van külön tanítóképzőintézetük. Körülbelül 60.000 növendék látogatja az iskolákat és 2800 tisztán török tanerő végzi a tanítást. Az állam a török iskolaügyet évenként költségvetésileg előirányzott 3,600.000 levával segélyezi, de ugyancsak szubvencionálják őket a járáások és községek is. Az iskolákat külön török iskolaszékek kormányozzák s ezeknek kijelölő joguk van az egyes tanszékekre. A bulgáriai törökök általában meg vannak elégedve sorsukkal, a legjobb viszonyban vannak a bolgár hatóságokkal és a lakossággal.

Liipola megbízatása. A lelépő finn köztársasági elnököt, K. J. *Stählberget* tisztelői az elnöki méltóságtól való megválás alkalmából 1925 márciusában országsszerte meleg ünnepségekben részesítették. Felesége, Ester *Stählberg* egyike a legkiválóbb és népszerűbb finn írónőknek, aki a helsinki Gyermekvédő Egyletnek mozdító lelke. Ez egyesület elhatározta, hogy a bucsuzó elnök felesége iránti hálából eredeti művészi szoborművel fogja meglepni a közszeretben álló illusztris házaspárt. A szobormű megalkotásával megbízta a Budapesten élő *Liipola* Yrjö finn szobrászt, konzult. A szobormű művészi elgondolása allegorikusan kifejezést fog adni az írónő lelki jóságának, mely a finn gyermekek védelme és istápolása körül mindenkor olyan melegen nyilvánult meg.

Magyar szakemberek Adalia vilayett szolgálatában. *Omer Lutfi bej*, Adalia (Kisázsia) kormányzóság gazdasági tanácsosa, ki a Turáni Társaság égisze alatt végzte gazdasági akadémiai, majd közgazd. egyetemi tanulmányait, 1924 december hó folyamán a kormányzóság megbízásából Budapestre jött, hogy több műszaki vezető tisztviselőt vigyen le és gépeket vásároljon a város számára.

A kormányzóság műszaki munkálatok ellátására szerződöttetett: 1 gépész- és 3 kulturmőnököt, továbbá 1 gépészt és 1 okl. vízmestert. December közepén pedig már el is utazott velük és családtagjaikkal a török tengerpartra, Adaliába.

Egyidejűleg egy nagy malomberendezést, elevátort, átburkoló és javító gépeket stb. szerzett be és kötött le magyar gyáraknál városa részére.

Ez is egy láncszem abban a tevszerű munkában, amelyet a Turáni Társaság az irányban folytat, hogy a rokon népek, így elsősorban a testvér török nemzet ifjúságának magyarországi tanintézetekben történő szakképzésével jelentős mértékben mozdítsa elő a közgazdasági kapcsolatoknak mennél szélesebb alapokon való kiépítését.

Mészáros Gyula az angorai muzeum igazgatója. Az angorai kormány *Mészáros Gyula dr.*, a konstantinápolyi egyetem tanárát, az Angorában létesítendő néprajzi és archeológiai muzeum szervező-igazgatójává nevezte ki.

Mészáros professzor társaságunk egyik alapítója s így kétszeres örömmel vesszük a hirt kinevezéséről, mely ismét egyik beszédes bizonyság s egyben külső kifejezése annak a megbecsülésnek, mellyel a testvér török nemzet a kulturális előhaladás érdekében dolgozó magyar szakemberek és tudósok értékes munkásságát elismeri s azt a törökség javára továbbra is biztosítani törekszik.

Mészáros dr. tervszerű programmal kezd hozzá a muzeumi anyagnak Kisázsia területéről való rendszeres gyűjtéséhez s e munka első lépéseként egyhavi tartózkodásra Budapestre jött, hogy új megbízatásával kapcsolatban itteni tudományos körökkel tárgyalásokat folytasson.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Magyar gazdaijak török társukért.

Szép példával adta bizonyosságát a testvér törökség iránt érzett vonzalmának a pápai földmivesiskola. Ebben az intézetben végzi tanulmányait Mehmed Bedreddin török ifju is, aki — miután szülei meghaltak — minden anyagi támogatás nélkül maradt. Az a veszély fenyegette, hogy végül tanulmányait kénytelen lesz félbeszakítani, mivel intézeti ellátási díját már régebb idő óta nem volt képes kiegyenlíteni. Török társuk nehéz helyzetét látva, az ifjusági gazdakör gyűlést hívott össze s azon kimondották, hogy Mehmed Bedreddin 3 milliót meghaladó díjhátralekának kifizetését magára vállalja és ezt az összeget az intézet pénztárába befizetik.

A földmívelésügyi miniszter a gazdakör e dicséretreméltó állásfoglalását jóváhagyólag vette tudomásul s kiegészítette azzal, hogy Mehmed Bedreddin török tanulónkat — kiváló szorgalmára való tekintettel — tanulmányai hátralevő idejére minden további díjfizetés alól felmentette. A földmivesiskola ifjuságát meleg sorokban üdvözölte a Turáni Társaság is védettjével szemben tanusított nemes elhatározásáért és némi viszonzásul az ifjusági könyvtár részére megküldötte tiszteletpéldányként a társaság még rendelkezésre álló kiadványait.

Egy török főmérnök a magyar-török barátságról.

A Turáni Társaság védnöksége alatt Magyarországon nevelkedett több száz török ifju között végezte hazánkban technikai tanulmányait *Mehmed Hamdi* bej, aki ezidőszert Konstantinápolyban városi főmérnök. Hazájába történt visszatérésevel sem lazultak meg a szálak, melyek bensőleg fűzték őt a magyarsághoz s társaságunkhoz és mint annyi honfitársa, legalább levélileg igyekszik a nagy távolságon keresztül is szoros kapcsolatot tartani velünk. Levelét — mely a napról-napra érkezők közül is kiemelkedik kerek, szabatos fogalmazásával — eredeti szövegében adjuk:

„Keleti Kulturközpont tekintetes Igazgatósága!

Alulírott, ki mint deák Magyarországon végeztem tanulmányaimat s ezidő alatt többször élveztem a tek. igazgatóság jóindulatu támogatását, bátorkodom levelemmel alkalmatlankodni, amiért ilyen sokáig elmulasztottam jóindulatu támogatásukért köszönetet mondani. Most azonban iparkodom ezen hibámat jóvá tenni, miért is őszinte szívből jövő köszönetem fejezem ki jóságukért a kulturközpont minden egyes nagyrabecsült tagjának, igazgatóságának, Szécsy igazgató urnak, kik lehetővé tették nekem, hogy iskolai tanulmányaim nem kellett félbe szakítanom és azt hön szeretett Magyarországon, mondhatom második hazámban, sikeresen fejezhettem be. Hogy milyen érzelmekkel telítve hagytam ott szeretett Magyarországot s milyen érzelmekkel viseltetem a magyarok, mint turáni testvérek iránt, csak annyit említek meg, hogy ha itt Törökönban azt a szót hallom, hogy „magyar“, örömpir borítja arcom, a szívem hevesen kezd dobogni, s büszkén említem, hogy boldog vagyok, hogy Magyarországon végeztem, hol minden nemzet fiával nobiles mindenki, de különösen a török testvérnemzet fiával szemben. Épen ezen oknál fogva sem én, sem azok a török ifjak, kik egyszer Magyarországon jártak, nem mulasztunk el egyetlenegy alkalmat sem, hogy a két nemzet közötti jó viszonyt, kereskedelmi és gazdasági kapcsolatot minél jobban mélyítsük, bensőbbé tegyük. Épen ezért nagyon kérem a tek. Igazgatóságot, ha valamiben szolgálatukra lehetek, méltóztassék levélileg megkeresni, s én mindent, ami csak emberileg megtehető, — meg fogok tenni.

Ezek után bátorkodom életem egyes momentumait közölni; méltóztassanak látni, hogy jóindulatu támogatásuknak volt eredménye s nemes hivatásuk teljesítése még sem veszett kárba: Budapestről Szegedre kerülve, az áll. felső ipariskolában folytattam tanulmányaimat, majd 1922. évben azt sikeresen fejeztem be. Ettől kezdve Szegeden praktizáltam egyes gyárakban és elméleti és gyakorlati tudásom Clementis László mérnök tanár ur instructiói és felügyelete alapján tökéletesítettem, míg végre 1923. év májusában haza jöttem és egyelőre Konstantinápolyban állapodtam meg. Itt egy angol hajózási r. t. szolgálatába álltam mini gépészmérnök, hol gyakorlati tudásom gyarapítottam. Elméleti és gyakorlati tudásom ezen társaság a legjobb bizonyítvánnyal ismerte el. Ezen időszakra esik, hogy az ide kihozott magyarok munka hiányában a legnagyobb nélkülözéseknek voltak kitéve; én érzelmeimtől vezérelve siettem segítségükre s úgy erkölcsi, mint anyagi támogatásban részesítettem őket szerény tehetségem szerint. Egy ilyen segély-akciónál, — t. i. 5 embernek szereztem állást Szmirnában s a hajózási társaságnál díjtalan szállítást eszközöltem ki részükre, — a behajózáshoz való utam alkalmával az autóm összeütközött egy amerikai ur gépével; az én sofföröm és az amerikai gép három utasa meghalt, míg engem összetört karral és lábbal eszméletlenül huztak ki a gép roncsai alul. Három havi kezelés után szerencsésen felgyógyultam, amikor is cikket írtam a Pesti Harlapnak, amit talán annak idején méltóztattak is olvasni, és óva intettem magyar testvéreim, hogy ide kivándoroljanak, mert munkaalkalom hiányában a legnagyobb nyomornak lesznek kitéve. Ezen szerencsétlenség kapcsán olyan dicséretnek jelentek meg rólam a lapokban, hogy ezek felhívták rám Hajdar bej konstantinápolyi főispán figyelmét és városi gépészfőmérnöki állásra nevezett ki. Ezen minőségben terveztem az 5000 tonnás petróleum tartányomat, annak összes szerelvényeit, szivattyuk és motorait, a városi hűtőházat, jéggyárat, sok lift és központi fűtés terveit, s azokat felszerelve, üzembe helyeztem. Mindezek pedig nem engem, hanem az önök jóindulatát és a magyarországi tanítást dicsérik. Ezen munkám közben és a szerencsétlenség dacára sem feledkeztem meg magyar testvéreim segítségére lenni, azonban azt tapasztaltam, hogy nincs olyan tiszta buza, mely között egy pár szem konkoly ne akadjon, miért is ma már kénytelen vagyok megnézni, méltó fia-e nemzetének az az ember, aki támogatásomért könyörög. Ugyanis az történt velem, hogy egy alkalommal Ali Djevad, ki Budapesten építő ipariskolába járt, felkeresett és újságolta, hogy Balassa és Horváth magyar urak, vendéglőt nyitottak, hol magyar zene is van és magyar koszt kapható. Ellátogattunk és megbarátkoztunk Balassa urral, ki azután szépen becsapott. Kezdetben nobilis volt velem szemben, amiért mi úgy a törökök, mint a jobb kondícióban levő magyarok között propagáltuk vendéglőjét s ide szoltattuk a „Petit chanque”-ban fellépő színészeket is. Egyszer csak 200 török fontot kér kölcsön, amit én adni nem bírtam, de egy barátomnál kezességet vállaltam érte. Persze látta előzékenységem, 350-et vett fel a bankártól és 500-ról adott váltót, egy havi lejáratra, a különbözet kamat volt. Én nem értettem az ilyen pénzügyi manőverhez, tehát nyugodtan írtam alá a váltót. Később újabb 500 fontos váltót íratott velem alá, így most 1000 (ezer) fontért voltam jótálló. Én késő esig dolgoztam a terveken, nem állt módomban ellenőrizni, hogy mit csinál, azonban valahányszor megjelentem, egész véletlenül mindig módját találta, hogy láthassam, mennyi pénz van a pénztárcájában. Ezzel megfélemsztett és én nyugodtan vártam, hogy majd rendezti tartozását. Egyszer azonban csak megjelenik nálam a bankár, ki tudomásomra adta, hogy Balassa és Horváth ur megszökött, s nemcsak az én 1000 fontos váltómat nem egyenlítette ki, de még külön egy 6000 fontos váltót is a bankár nyakába hagyott. Követelte a váltóm rendezését, mire én kiegészíttem vele és havi 30 fontos részletekben törlesztget-

tem azt. Ezen eset kissé gondolkodóba ejtett, hogy talán válogatás nélkül mégsem mindegyik magyar érdemes a támogatásra, azonban a „nemzet” és az „ország” iránti érzelmeim nem változtak meg. Sőt szeretett Magyarország iránti szeretetem folytán, ma is szívesen állok rendelkezésükre szerény tehetségem szerint minden magyarnak, de előbb meggyőződöm, hogy tényleg rá van-e szorulva és méltó-e rá?”

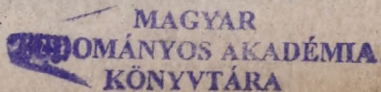
Uj tagok.

Legutolsó közlésünk óta a Turáni Társaság tagjai sorába 1924 december 31-ig bezárólag felvétettek:

a) *Alapító tagok:* B. Bakaloff, Borsay Jenő földbirtokos, Czvetkoff Lázár bulgár követségi titkár, dr. Damó Zoltán egészségügyi tanácsos, dr. D. Daskoff bulgár rk. követ, megh. miniszter, dr. Dezső Gyula egyetemi tanár, K. Hermann Irén magánzó, özv. dr. Lenkey Lajosné földbirtokos, dr. Sándor Géza ügyvéd.

b) *Rendes tagok:* dr. Csekey István egyetemi tanár, László István főreáliskolai tanár, dr. Moravcsik Gyula egyetemi tanár, dr. Spur Endre ügyvéd, Vondra Béla a török állam műszaki tanácsának igazgatója.

c) *Pártoló tagok:* Augusztin Andor, Bóna Mihályné, Böhmán Julia, Batta Dezső, Brucker Anna, Baranovits Ilona, Bischák Ilona, Borzódó Gizella, Berczy Lajos, Bergel Gyula, dr. Bársony Jánosné, Babos Julia, Böhmán Etel, Bacsó László, Bánszky Anna, Bankos Ilona, Borbély István, Beai József, Bányász László, Czeizling Károlyné, dr. vitéz Csik László, Cziza Károly, Czifrusz Ferenc, Csizsár József, Csillag Ilona, Csernáth Carola, Csillag Camilla, Demény Gyuláné, Demény Gyula, Durmayer Gusztáv, Dulitzkay Mária, Ertl János, Elek Dániel, Éltés János, Eger Zsigmond, dr. Emmer Cornélné, Eitler R. János, Fodor Józsefné, Farkas Jenőné, Frautsich Jenő, Farkas Ferenc, Feltér József, alsótakáchy Farkas Elemér, Frank-walter Henrik, Gerich Gyuláné, Geisse Károlyné, Gaál Ferenc, Gyelán Ferenc, Gungl Béla, Gellért Alfréd, Hartmann Ilona, Horváth Eszter, Horváth Janka, Horváth Ferencné, Hajdu Gyula, Halász Sándor, Hajdy Karolin, Haury Albert, Hampel István, Havlicsek István, Jancsó János, Jäger Miklós, rakosdi és alpestési Jakab Dénes, Jákó Lajos, Jenney Lajos, Kutas Anna, Kisfaludy Gyuláné, Kaszap Béla, Klatz Jenő, Kaiser Jenő, Kurák Imre, Kazay Barna, Krajnyák Elemér, Kudelka Gyula, Krenyitzky Vilmos, Kovács Géza, Krepuska Gyula, Kenessey Sarolta, Kostyál Gusztáv, özv. Koller Jenőné, Koller Arpadin, Kuszál József, Kovács András, Kossa Erzsébet, Kemény Pál, Kovács Sándor, Kénoszt György, Lappay Lajos, Lap Kálmán, dr. Lóky Zoltán, Lehoczky Károly, Major Zsigmond, Márkus Ferenc, Müller Józsefné, Mihalik Berta, Mikes Jenő, Mazgon Mária, Madarassy Istvánné, Matolay György, Mesterházy Erzsébet, Magyar-Kossa Béla, Magyar-Kossa Zoltán, Mihályi Sándor, Molnár Rózsa, Mártony Árpád, Nagy Ida, Nagy Ignác, Porkert Ede, Polgár László, Pázmándy József, Pfeiffer Rezső, Polakovics Rezső, Patay Jánosné, Petrasovszky Leó, Prilisauer Erzsébet, Pamlényi Pál, Petróczy István, Réthy Ákos, Rendessy József, Romlehner Oszkár, Rabolt Antal, Ráth László, Ruszinkó Ferenc, Sárpy Pál, Soós E. Gyula, Somfay Elemér, meszlényi Saly J. Árpád, Sebő Alajos, Stransky Gábor, Sagmeister Janka, Stirnath Károly, Santsovits István, Scheip Béláné, Schrel Jolán, Schmid József, Schneckenberger Nándor, Schrödel István, Schleicher Géza, Schiller Károly, Szalay Pál, Sztranyovszky István, Szivér Sándor, Székely Imre, Szelepcsényi Géza, Szakály József, Szerdahelyi Gizella, Theissenberger Józsa, Tahy Anna, Ulay József, Vass Valéria, Vargha Jenőné, Válay K. Frigyes, Wohlfahrt Nándor, Walzel József, Walter Margit, Zandt Győző, Zambó István.

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben. — Székhelye: Budapest, Országháza, VII. kapu.

A társaság célja a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal e népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége elsősorban tudományos és oktatásügyi; kizárja a politikát, a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság céljait szolgáló *eszközök* a következők:

1. felolvasások, 2. tanulmányutak, 3. tudományos expedíciók, 4. ösztöndíjak, 5. múzeum, 6. könyvtár, 7. folyóirat, 8. évkönyv, 9. kiadványok, 10. gazdasági kapcsolatok megteremtése és 11. egyéb szükséges intézkedések, főként a turáni ifjaknak Magyarországon való neveltetése által.

A társaság tagja csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, ki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni képes és kész.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, ki a társaság céljaira 100 aranykoronát, — *örök alapító*, ki egyszersmindenkorra 150 koronát adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 150 korona, illetve 300 korona. Az alapító tagokat a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismeréséül a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. *A pártoló tagokat* a munkabizottság választja s évi 4 korona tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s amennyiben a harmadik év végéig a kilépési szándék be nem jelentetett, a tagsági kötelezettség a következő évre is fennáll.

IV. *Tiszteletbeli tagok* a munkabizottság ajánlatára megválasztott külföldi kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság által rendezett előadásokat és egyéb összejöveleteket s kedvezményes áron kapják a társaság összes kiadványait.

A társaság elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paihert Alajos*. Felelős szerkesztő: *dr. Bán Aladár*.

Főtítkár: *dr. Marzós Lajos*. Ügyvezető igazgató: *Szécsi György Jenő*. Főszámvevő: *Neproszell Károly*.

Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

TURÁN

Revue trimensuelle, organe de la Société
Touranienne, redigée par le dr. Aladár Bán
et le dr. Guillaume Pröhle.

La revue „Turán“ s' occupe de l' histoire,
de l' histoire, de l' ethnographie, de la
situation politique et de littérature des
peuples touraniens, ainsique de leurs aspi-
rations culturelles et de leurs rapports
historiques avec les pays occidentaux.

Redaction et administration :

Budapest, Országháza, VII. kapu. (Parlament, porte VII.)